

AINEKAVA „SOTSIAALAINED“

SOTSIAALAINETE KAUDU KUJUNDATAVATE ÜLDPÄDEVUSTE ARENGU

TOETAMINE

Sotsiaalainete valdkonna õppeainete õppimise kaudu kujundatakse õpilastes kõiki riiklikus õppekavas kirjeldatud üldpädevusi. Pädevustes eristatava nelja omavahel seotud komponendi - teadmiste, oskuste, väärtushinnangute ning käitumise - kujundamisel on kandev roll õpetajal, kelle väärtushinnangud, suhtlemis- ja sotsiaalsed oskused loovad sobiliku õpikeskkonna ning mõjutavad õpilaste väärtushinnanguid ja käitumist.

Kultuuri- ja väärtuspädevuse ning sotsiaalse ja kodanikupädevuse kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained erinevate rõhuasetuste kaudu. Suutlikkust mõista humanismi, demokraatia ja ühiskonna jätkusuutliku arengu põhimõtteid ning nendest oma tegutsemises juhendada toetavad ajalugu ja ühiskonnaõpetus. Kõik sotsiaallained süvendavad lugupidavat suhtumist erinevatesse maailmavaatelistesse tõekspidamistesse. Inimeseõpetus toetab väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnetega kooskõlas elamist, oma valikute põhjendamist ning enda heaolu kõrval teiste arvestamist. Oskus seista vastu kesksete normide rikkumisele ning sotsiaalse õigluse ja eri soost inimeste võrdse kohtlemise põhimõtte järgimine on üks õppekava üldeesmärke, mille kujundamisel on suurem rõhk ühiskonnaõpetusel ja inimeseõpetusel.

Enesemääratluspädevuse aluseks on suutlikkus mõista ja hinnata iseennast; hinnata oma nõrku ja tugevaid külgi ning arendada positiivset suhtumist endasse ja teistesse; järgida tervislikke eluviise; lahendada tõhusalt ja turvaliselt iseendaga, oma vaimse, füüsilise, emotsionaalse ning sotsiaalse tervisega seonduvaid ja inimsuhetes tekkivaid probleeme. Pädevuse kujundamist toetab peamiselt inimeseõpetus, ent rahvusliku, kultuurilise ja riikliku enesemääratluse kujundajana teisedki valdkonna õppeained.

Õpipädevus. Iga sotsiaalvaldkonna õppeaine kujundab suutlikkust organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet, samuti oma õppimise plaanimist ning õpitu kasutamist erinevates kontekstides ja probleeme lahendades. Õppetegevuse ja tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsi oskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist.

Suhtluspädevus. Kõik valdkonna õppeained kujundavad suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust: kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust. Väljendusrikast keelt taotlevad kõik valdkonna õppeained.

Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus. Kõik valdkonna õppeained toetavad oskust kasutada erinevaid ülesandeid lahendades matemaatikale omast keelt, sümboleid ning meetodeid kõigis elu- ja tegevusvaldkondades. Õpitakse eristama sotsiaalteadusi loodusteadustest (sh mõistma nendes kasutatavate uurimismeetodite eripära). Õpitakse otsima teavet, kasutades tehnoloogilisi abivahendeid, ja tegema saadud teabe alusel tõenduspõhiseid otsuseid.

Ettevõtlikkuspädevus. Ennekõike ühiskonnaõpetus, kuid ka teised valdkonna õppeained õpetavad nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, seadma eesmärged, genereerima ideid ning neid ellu viima. Aineõpetuse kaudu kujundatakse algatusvõimet ja vastutustunnet, et teha eesmärkide saavutamiseks koostööd; õpitakse tegevust lõpule viima, reageerima paindlikult muutustele, võtma arukaid riske ning tulema toime ebakindlusega; õpitakse ideede teostamiseks valida sobivaid ja loovaid meetodeid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ja ressursside adekvaatsele analüüsile ja tegevuse tagajärgede prognoosile ning on kooskõlas eesmärkidega.

Digipädevus. Kasutatakse digivahendeid teabe otsimiseks, kogumiseks ja esitamiseks. Kasutatakse saadud teavet ühiskonna probleemide üle arutlemiseks ja arvamuse avaldamiseks. Ollakse teadlikud kodanikuaktiivsuse väljendamise võimalusest erinevates suhtluskeskkondades ning osatakse kasutada e-teenuseid. Ollakse teadlikud digivahendite rakendamise ja kaasneda võivatest terviseriskidest ja veebi turvalisusest.

SOTSIAALAINETE LÕIMINGU RAKENDAMISE VIISID

Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul.

Keel ja kirjandus, sh võõrkeeled. Kujundatakse oskust väljendada end selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste. Õpilasi juhatakse kasutama kohaseid keelevahendeid, ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgima õigekeelsusnõudeid. Tähtsustatakse teksti kriitilise analüüsi oskust, meediakirjaoskust, teabe hankimist, selle kriitilist hindamist, tööde vormistamist ning intellektuaalse omandi kaitset. Sotsiaalainete õppimise kaudu täiendatakse õpilaste teadmisi erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest. Õpilasi suunatakse märkama oma kultuuri ja teiste kultuuride erinevusi ning

neist lugu pidama. Juhitakse tähelepanu erinevate suhtluskeskkondade reeglitele ning ühiskondlikule mitmekesisusele. Selgitatakse võõrkeelse algupäraga mõisteid, võõrkeeleoskust arendatakse ka lisamaterjali otsimisel ja mõistmisel.

Matemaatika. Kujundatakse järgmisi oskusi: ajaarvamine; ressursside plaanimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme seada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.

Loodusained. Õpitakse mõistma looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese arengut ja rahvastikuprotsesse; majanduse ressursse; ühiskonna jätkusuutlikku säästlikku tarbimist, üleilmastumist, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamist ja mõistmist ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamist.

Tehnoloogia. Käsitletavate teemade kaudu kujundatakse oskust hinnata tehnoloogia rakendamisega kaasnevaid võimalusi ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetiliselt oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonda kujundades; kasutada tehnovahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

Kunstiained. Käsitletakse Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemasid, iluhinnangute muutumist ajas; esteetilist arengut ja eneseteostuse võimalusi, rahvakultuuri ning loomingulist eneseväljendusoskust.

Kehaline kasvatus. Kujundatakse oskust mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendatakse sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

LÄBIVATE TEEMADE KÄSITLEMINE SOTSIAALAINETES

Elukestev õpe ja karjääri plaanimine. Kujundatakse iseseisva õppimise oskus, mis on tähtis alus elukestva õppe harjumuste ja hoiakute omandamisele. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse hoiakuid, mida on õpilasele vaja tulevases tööelus. Õpilastele tutvustatakse sotsiaalvaldkonnaga enim seotud ameteid, erialasid ja edasiõppimisvõimalusi. Kujundatakse arusaama ühiskonnas toimuvate muutuste põhjustest ja tagajärgedest ning sellest, mil moel mõjutavad need õpilase valikuid ja tulevikku määravaid otsuseid. Erinevate õppetegevuste kaudu saavad õpilased ülevaate tööturu üldisest olukorrast ja tuleviku prognoosidest, töödigusest, erinevatest töödest eri tegevusvaldkondade ameti- ja kutsealadel ning kasutada

seada infot nii tulevast õpitavat eriala valides kui ka pikemaajalist karjääri plaanides. Erinevaid ameteid ja elukutseid tutvustades pööratakse tähelepanu töö iseloomule, töökeskkonnale, töötingimustele ning vajalikele teadmistele, oskustele ja isiksuseomadustele. Õpe annab õpilasele teadmised sellest, et erinevate tööde tegemisel on erinevad nõuded ja töötingimused. Õpilast juhatakse analüüsima, millised on tema eeldused huvipakkuva töö tegemiseks, sh sobiv tervise seisund, füüsiline vorm, füsioloogilised eeldused. Õpilane hakkab analüüsima oma võimeid, oskusi ja väärtusi ning seostama neid tulevase haridustee ja tööelu valikutega, koostades esmase karjääriplaani.

Keskkond ja jätkusuutlik areng. Toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähendust, on ühiskonda lõimitud, toetub oma tegevuses riigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning on kaasatud kohaliku kogukonda käsitlevate otsuste tegemisse.

Kultuuriline identiteet. Toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaidi kujundajana ja kultuuride muutumist ajaloo vältel ning kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripärasest nii ühiskonna ja terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, klassi-, noorte- jms kultuur; subkultuur ja vastukultuur) ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.

Teabekeskond. Toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetikast.

Tehnoloogia ja innovatsioon. Toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Tervis ja ohutus. Toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.

Väärtused ja kõlblus. Toetatakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes mõistab üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

Valdkonnapädevus

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaalainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

1. tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
2. tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
3. austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlikke väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
4. valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
5. aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväarikust alandavad või inimsusevastased;
6. tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonnakultuuri pärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
7. hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

Ainevaldkonna õppeainete arvestuslik maht

	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste
--	-------------	--------------	---------------

õppekeel eesti keel (eesti keel emakeelena)	<u>Inimeseõpetus:</u> 1.klassis 1 tund nädalas 2.klassis 1 tund nädalas 3.klassis 1 tund nädalas	<u>Inimeseõpetus:</u> 5.klassis 1 tund nädalas 6.klassis 1 tund nädalas <u>Ajalugu:</u> 5.klassis 1+1 tundi nädalas 6.klassis 2 tundi nädalas <u>Ühiskonnaõpetus:</u> 6.klassis 1 tund nädalas	<u>Inimeseõpetus:</u> 7.klassis 1 tund nädalas <u>Ajalugu:</u> 7.klassis 2 tundi nädalas 8.klassis 2 tundi nädalas 9. klassis 2 tundi nädalas <u>Ühiskonnaõpetus:</u> 8.klassis 1 tund nädalas 9. klassis 1 tund nädalas
õppekeel eesti keel (eesti keel teise keelena)	<u>Inimeseõpetus:</u> 1.klassis 1 tund nädalas 2.klassis 1 tund nädalas 3.klassis 1 tund nädalas	<u>Inimeseõpetus:</u> 5.klassis 1 tund nädalas <u>Ajalugu:</u> 5.klassis 1+1 tundi nädalas 6.klassis 2 tundi nädalas <u>Ühiskonnaõpetus:</u> 6.klassis 1 tund nädalas	<u>Inimeseõpetus:</u> 7.klassis 2 tundi nädalas <u>Ajalugu:</u> 7.klassis 2 tundi nädalas 8.klassis 2 tundi nädalas 9. klassis 2 tundi nädalas <u>Ühiskonnaõpetus:</u> 8.klassis 1 tund nädalas 9. klassis 1 tund nädalas

Ainevaldkonna kirjeldus

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjuse tagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalnormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse toimetulekut

1. iseendaga (intrapersonaalne: eneseusaldus, eneseregulatsioon, eneseanalüüs, empaatia, autonoomia ja vastutus) - enesemääratluspädevus;
2. lähikonnas (interpersonaalne: suhestumine, osalus ja turvaline kohanemine erinevates sotsiaalsetes kontekstides) - sotsiaalne pädevus;
3. ühiskonnas (institutsionaalne: poliitika, valitsemine, riik, vabakond, turg, meedia jt ühiskonna elu korraldamise vormid) - kodanikupädevus.

Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus. Sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele (lähiumbrus, kogukond, ühiskond, globaalne) lisandub ajaline/ajalooline (minevik, olevik, tulevik) mõõde. Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri

traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest.

Õppe kavandamine ja korraldamine

Õppetegevus on õppijakeskne, toetab õpimotivatsiooni hoidmist ja õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaiks õppijaiks ning loovaiks ja kriitiliselt mõtlevaiks ühiskonnaliikmeiks, kes suudavad teha valikuid ja võtta vastutust oma õppimise eest.

Põhikoolis õppetegevust kavandades ja korraldades teevad õpetajad koostööd, seejuures:

1. lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, valdkonnapädevusest, kooliastme lõpuks taotletavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning õpitulemustest ja kooli õppekavas sätestatud õppesisust, kooliastmete õppe ja kasvatus rõhuasetustest ning lõimingust teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
2. arvestatakse didaktika nüüdisaegsete käsitluste ja ainevaldkonnas toimunud arenguga, võetakse arvesse kohalikku eripära ning muutusi ühiskonnas;
3. taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) oleks mõõdukas, jaotuks õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätaks piisavalt aega puhkuseks ja huvitegevusteks;
4. arvestatakse õpilaste eelteadmisi, huvisid, individuaalseid eripärasid ja võimeid, kasutatakse diferentseeritud ja sobivat pingutust nõudvaid ülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud ja õpilasele tähenduslikku käsitlust, reageeritakse õpi- ja eluraskustele, pakutakse õpiabi ja tuge õpivalikutes;
5. võimaldatakse nii individuaalset, paaris- kui ka rühmas õpet, kujundatakse õpiharjumusi ja -oskusi, suunatakse tegema valikuid;
6. kaasatakse õpilasi õppetegevuste kavandamisse, võetakse aega eesmärkide ja taotletavate õpitulemuste saavutamise viiside ja hindamiskriteeriumide läbiarutamiseks ning refleksiooniks;
7. rakendatakse uurivat õpet ja kasutatakse mitmekesiseid ja kombineeritud õppemeetodeid ning aktiivsust, loovust, koostööd ja tagasisidet soodustavaid õppetegevusi, laiendatakse õpilaste teadmisi, arendatakse oskusi ja kujundatakse hoiakuid;
8. rakendatakse ja kasutatakse info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õppekeskkondi, õppematerjale ja -vahendeid;
9. võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga, et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane, õpilasele eakohane ja tähenduslik.

Õppetegevuse kaudu laiendatakse ainevaldkonna teadmisi ja kujundatakse oskusi. Ajalooõpetus on valdavalt uurimispõhine, kasutatakse esmaseid ja teiseseid allikaid. Kõikides sotsiaalainetes tuleb lisaks põhiteemadele käsitleda ka ühiskonnas asetleidvaid muutusi ning kasutada õppe ilmestamiseks näiteid ümbritsevast elust.

Hindamine

Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut. Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutatuses ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga ennastjuhtivaks õppijaks. Hindamise tulemusena/abil saab õpilane tagasisidet oma edenemise kohta õppimisel ja õpistrateegiate valikuteks. Õpetaja saab teavet oma õpetamise tulemuslikkuse kohta ning sisendit nii õppetegevuse kui ka iseenda pädevuste arendamiseks.

Hindamise alus on valdkonna ainekavades kirjeldatud õpitulemused kooliastmete kaupa. Hindamisega toetatakse kooliastme lõpuks taotletavate teadmiste ja oskuste omandamist, hoiakute kujunemist ning valdkonnapädevuse saavutamist. Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse tagasisidet ka üldpädevuste arengu ning väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemise kohta. Hoiakute kujunemisele antakse tagasisidet suunavate ja toetavate sõnaliste hinnangute abil.

Selleks rakendatakse nii diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat hindamist, mida esitatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnetena. Diagnostilise hindamise käigus selgitatakse välja õpilaste eelteadmiste ja oskuste tase, hoiakud, ainealased väärarusaamad ja spetsiifilised õpiraskused, et kavandada järgnevat õppimist ja õpetamist. Õppeprotsessi käigus rakendatakse kujundavat hindamist, kus õpilane saab suulist ja kirjalikku tagasisidet oma õpitulemuste saavutamise taseme ning tugevuste ja arenguvõimaluste kohta. Kokkuvõttev hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppeteema lõpul, et kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide saavutamist kui ka riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatust. Õppeteema kokkuvõttev hinne võib kujuneda õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnetel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal.

Alates esimesest kooliastmest kaasatakse õpilane hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise

kriteeriumid. Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima.

Arutluste, juhtumianalüüside ja loominguliste tööde puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust, õpilase seisukohtadele minevikusündmuste, ühiskonnas ja maailmas toimuva kohta antakse sõnalist kirjeldavat tagasisidet. Praktiliste ja loominguliste ülesannete sooritamisel hinnatakse nii protsessi kulgu kui ka tulemust. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide ja kohanimede, rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele.

Erineva keerukusastmega teadmiste, oskuste ja hoiakute hindamise võimaldamiseks kasutatakse mitmekesiseid hindamisviise ja -vorme. Hindamisvahendi ja -viisi valik sõltub püstitatud õppe-eesmärkidest ja eeldatavast õpitulemusest. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanust, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Ajaloos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusvääruse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemise, seoste loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõendus põhiste argumentidega vastata.

Õppekeskkond

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivallavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid, lähtudes allikatest, tõenduspõhistest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest.

Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on:

1. mööbli ümberpaigutamise võimalus liikumist eeldavateks tegevusteks nagu rühmatööd, dramatiseeringud, rolli- ja õppemängud;
2. internetiühendus nii õpetajal kui ka õpilastel, digitehnoloogia ning audiovisuaalsete esitluste ja videoühenduse kasutamise võimalused.

Kool võimaldab:

1. korraldada õpet väljaspool klassiruumi, nt mäluasutuses või ametiasutuses;
2. kasutada ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid;
3. õppekäike ja kohtumisi erinevate valdkondade esindajatega.

INIMESEÕPETUS

Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides ennast tundma, vastutustundlikult oma suhteid kujundama, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamusevalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamatest keerukamateks, ent peavad olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust. Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seondult, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid.

I kooliaste

Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumisnormid jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi. I kooliastme inimeseõpetuses käsitletakse ka ühiskonnaõpetuse teemasid nagu Eesti Vabariik, kodukoht, reeglid, õigused ja kohustused lapse seisukohalt jms.

I kooliastme lõpetaja:

1. näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümbolikat, olulisi inimesi ja paiku;
2. väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse;
3. mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel;
4. teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused;
5. mõistab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust;
6. tunneb liiklusreegleid;
7. teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust;
8. märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi;
9. mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust;
10. teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida;
11. teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana;
12. suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse;
13. oskab oma tervist hoida;
14. teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest;
15. oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist;
16. oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi;

17. teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana;
18. mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.

2.klass

Teema: Mina

Õpitulemused

Õpilane:

1. kirjeldab enda huvisid ja tegevusi;
2. põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;
3. teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi.

Õppesisu

Mina. Minu erinevused teistest inimestest ja sarnasused nendega. Iga inimese väärtus. Sallivus. Viisakas käitumine.

Praktilised tööd:

- mõttekaardi koostamine;
- loovtöö: visuaalne pilt iseendast.

Teema: Mina ja tervis

Õpitulemused

Õpilane:

1. toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust;
2. nimetab mõningaid haiguste tunnuseid;
3. teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi.

Õppesisu

Tervis. Terve ja haige inimene. Tervise eest hoolitsemine. Ravimid. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, liikumine ja sport. Abi saamise võimalused. Esmaabi.

Praktilised tööd:

- plakati koostamine teemal: tervislik eluviis;
- enda ajakasutuse analüüsi teostamine õpetaja juhendamisel.

Teema: Mina ja minu pere

Õpitulemused

Õpilane:

1. kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest;
2. toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas.

Õppesisu

Kodu. Koduarmastus. Perekond. Erinevad pered. Vanavanemad ja teised sugulased. Pereliikmete tegevus ja rollid. Vanemate ja teiste inimeste töö. Kodused tööd. Abivalmidus, kohuse- ja vastutustunne. Kodu traditsioonid. Koduümbrus. Naabrid ja naabruskond. Võõras ümbrus ja võõraga kaasaminek. Ohud kodus ja koduümbruses

Praktilised tööd:

- mõttekaardi koostamine: Minu õigused kohustused kodus, koolis ja lähiümbruses.

Teema: Mina ja Eesti

Õpitulemused

Õpilane:

1. leiab kaardilt Eesti ja kodukoha;
2. nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva;
3. teab, kes on Eesti Vabariigi president;
4. tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat
5. teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku;
6. võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt;
7. toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest;
8. selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja.

Õppesisu

Eesti - minu kodumaa. Eesti teiste riikide seas. Naaberriigid. Kodukoht: küla, vald, linn, maakond. Eesti pealinn. Eesti Vabariigi sünnipäev. Eesti president. Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid. Rahvakalendri tähtpäevad.

Praktilised tööd:

- Õppekäik kodukoha olulistesse kohtadesse.

Teema: Mina: aeg ja asjad

Õpitulemused

Õpilane:

1. planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult;
2. toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada;
3. sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega;

4. seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega.

Õppesisu

Aeg. Aja plaanimine. Oma tegevuse kavandamine. Täpsus, lubadused, vastutus ja ausus.

Minu oma, tema oma, meie oma. Asja väärtus ja hind. Asjade väärtus teiste väärtuste seas.

Praktilised tööd:

- päeva- ja nädalakava koostamine;
- õpimapi koostamine.

3. klass

Teema: Mina

Õpitulemused

Õpilane:

1. põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;
2. teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;
3. nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi;
4. toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas.

Õppesisu

Mina. Igaühe individuaalsus ja väärtuslikkus. Mina ja endasse suhtumine. Lapse õigused ja kohustused.

Praktilised tööd:

- mõistekaardi koostamine;
- loovtöö: teemaga seotud plakat.

Teema: Mina ja tervis

Õpitulemused

Õpilane:

1. toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve;
2. selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalused, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste;
3. teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi.

Õppesisu

Vaimne ja füüsiline tervis. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, liikumine ja sport. Ohud tervisele ja toimetulek ohuolukorras.

Praktilised tööd:

- probleemülesande lahendus paaris- ja rühmatöös;
- praktiliste tegevuste kaudu esmaabi võimaluste demonstreerimine.

Teema: Mina ja teised

Õpitulemused

Õpilane:

1. toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida;
2. põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust;
3. demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist;
4. tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid;
5. kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist;
6. märkab liiklusohtrikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks;
7. teab, et vägivaldal on eri vormid;
8. selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua;
9. teab abi saamise võimalusi inimväarikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald;
10. demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral;
11. selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust.

Õppesisu

Minu ja teiste vajadused. Sõbrad ja sõpruse hoidmine. Sallivus. Üksteise eest hoolitsemine ja teiste abistamine. Ausus ja õiglus. Leppimine. Vabandust palumine ja vabandamine. Oma muredest rääkimine ja tunnete väljendamine. Oskus panna end teise inimese olukorda. Keeldumine kahjulikust tegevusest. Hea ja halb käitumine. Südametunnistus. Käitumisreeglid. Käitumise mõju ja tagajärjed. Liiklusreeglid. Mäng ja töö. Õppimine. Kohusetunne ja vastutus. Meeskonnatöö. Tööjaotus.

Praktilised tööd:

- juhtumianalüüsid;
- rollimängud teemaga seotud oskuste demonstreerimiseks;
- liiklusuatsioonide praktiline lahendamine.

Teema: Mina: teave ja asjad

Õpitulemused

Õpilane:

1. loetleb erinevaid teabeallikaid;

2. leiab infot erinevatest allikatest;
3. võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväarsuse ja teabe sisu väärtuse poolest;
4. kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte;
5. selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel;
6. teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine;
7. hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.

Õppesisu

Teave ja teabeallikad ning nende kasutamine. Reklaami mõju. Turvaline käitumine mediakeskkonnas. Raha. Raha teenimine, kulutamine ja laenamine. Oma kulutuste plaanimine.

Praktilised tööd:

- too erinevate teabeallikatega nende usaldusväarsuse hindamise eesmärgil;
- praktiline ülesanne digivahendite abil info leidmiseks.

II kooliaste

Õppeaine kirjeldus

II kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite vm riskikäitumisega seotud olukordades. Eneseteadvuse ja iseseisvuse tõusuga muutuvad olulisteks ka tervise ning tervislike valikute teemad, näiteks toitumine, kehaline aktiivsus jms.

II kooliastme lõpetaja:

1. Teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist.
2. Väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv.
3. Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust.
4. On loov ja ettevõtlik.

5. On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest.
6. Kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena.
7. Teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid.
8. Mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi.
9. Teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust.
10. Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest.
11. Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust.
12. Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.
13. Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele.
14. Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi.
15. Mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid.

5. klass

Teema: Tervis

Õpitulemused

Õpilane:

1. selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid;
2. seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks);
3. teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid;
4. selgitab meedia mõju inimese käitumisele ja suhetele;
5. mõistab vastutust oma sõnade ja tegude eest, sh sotsiaalmeedias.

Õppesisu

Tervise olemus: füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis. Tervisenäitajad. Tervist mõjutavad tegurid. Hea ja halb stress. Keha reaktsioonid stressile. Pingete maandamise võimalused. Meedia osa tervisega seotud otsustes terviseteemalised veebilehed.

Praktilised tööd:

- oma pikkuse, kaalu, pulsi määramine.

Teema: Tervislik eluviis

Õpitulemused

Õpilane:

1. toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist;
2. toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust;
3. selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust.

Õppesisu

Tervisliku eluviisi komponendid. Tervislik toitumine. Tervisliku toitumise põhimõtted. Toitumist mõjutavad tegurid. Kehalise aktiivsuse vormid ja põhimõtted. Päevakava ning töö ja puhkuse vaheldumine. Uni.

Praktilised tööd:

- unepäeviku täitmine.

Teema: Murdeiga ja kehalised muutused

Õpitulemused

Õpilane:

1. nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi;
2. toob näiteid erinevast arengutempost murdeas.

Õppesisu

Murdeiga inimese elukaares. Kehalised ja emotsionaalsed muutused murdeas. Kehaliste muutuste erinev tempo murdeas. Suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine. Suguline küpsus ja soojätkamine.

Praktilised tööd:

- juhtumite lahendamine rühmatöona.

Teema: Turvalisus ja riskikäitumine

Õpitulemused

Õpilane:

1. toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest;

2. selgitab, miks on normid, sh liikluseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid;
3. toob näiteid meediaga seotud ohtudest;
4. teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine;
5. otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teemalist infot, järgides autoriõigust;
6. kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele;
7. demonstreerib õpisisituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.

Õppesisu

Turvaline ning ohutu käitumine koolis, kodus ja õues. Eakaaslaste ning meedia mõju tervise ja ohukäitumise valikud tehes; iseenda vastutus. Vahendatud suhtlemine. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused uimastitega seotud situatsioonides. Valikud ja vastutus seoses uimastitega. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seonduvad riskid tervisele. Oskus öelda "ei".

Praktilised tööd:

- juhtumite arutelud;
- rollimängud.

Teema: Haigused ja esmaabi

Õpitulemused

Õpilane:

1. toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist;
2. demonstreerib õpisisituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi;

Õppesisu

Levinumad laste ja noorte haigused. Nakkus- ja mittenakkushaigused. Haigustest hoidumine. HIV, selle levikuteed ja sellest hoidumise võimalused. AIDS. Esmaabi põhimõtted. Esmaabi erinevates olukordades. Käitumine õnnetusjuhtumi korral.

Praktilised tööd:

- praktilised ülesanded esmaabivõtete demonstreerimiseks.

6. klassis

Teema: Mina ja suhtlemine

Õpitulemused

Õpilane:

1. selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb;
2. selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi;
3. mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest;
4. seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga.

Õppesisu

Enesesse uskumine. Enesehinnang. Eneseanalüüs. Enesekontroll. Oma väärtuste selgitamine.

Praktilised tööd:

- praktilised harjutused teema põhjalikumaks mõistmiseks.

Teema: Suhtlemine teistega

Õpitulemused

Õpilane:

1. kirjeldab, millest suhtlemine koosneb;
2. eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid;
3. eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele;
4. teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära;
5. toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus;
6. toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust;
7. teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel;
8. demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi;
9. toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis
10. teemakohaseid probleeme.

Õppesisu

Suhtlemise komponendid. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine. Aktiivne kuulamine. Tunnete väljendamine. Eneseavamine. Eelarvamused. Kehtestav, agressiivne ja alistuv käitumine. Ei ütlemine ennast ja teisi kahjustava käitumise puhul.

Praktilised tööd:

- juhtumite lahendamine.

Teema: Suhted teistega

Õpitulemused

Õpilane:

1. toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi;
2. toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest;
3. demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist;
4. demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada.

Õppesisu

Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine. Sallivus enda ja teiste vastu. Hoolivus. Sõprussuhted. Usaldus suhetes. Empaatiat. Vastutus suhetes. Kaaslaste mõju ja surve. Erinevuste ja mitmekesisuse väärtustamine. Isikute iseärasused. Soolised erinevused. Erivajadustega inimesed. Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine.

Praktilised tööd:

- teemaga seotud rollimängud.

Teema: Konfliktid ja probleemilahendus

Õpitulemused

Õpilane:

1. selgitab konflikti häid ja halbu külgi;
2. kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise;
3. valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi;
4. näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi;
5. lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused;
6. kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist;
7. toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia.

Õppesisu

Otsustamine ja probleemide lahendamine. Erinevate käitumisviiside leidmine probleeme lahendades. Tagajärgede arvestamine probleemilahenduses. Vastutus otsustamisel. Konfliktide olemus ja põhjused. Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise teed.

Praktilised tööd:

- juhtumianalüüsid;
- teemakohased rolli- ja meeskonnamängud.

Teema: Positiivne mõtlemine

Õpitulemused

Õpilane:

1. toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta;
2. märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi.

Õppesisu

Positiivne mõtlemine. Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine.

Praktilised tööd:

- loovtöö mina-pildi visuaalseks kujutamiseks.

III kooliaste

Õppeaine kirjeldus

III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile mina-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt. Kuna III kooliastmega lõpeb kohustuslik kooliharidus, siis valmistavad inimeseõpetuse teemad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Kui II kooliastmes puudutatakse soolist arengut vaid põgusalt, siis III kooliaste pakub tõhusat seksuaalkasvatust. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekule.

III kooliastme lõpetaja:

1. Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.
2. Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas.
3. Teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse.
4. Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel.
5. On loov ja ettevõtlik.
6. Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena.
7. Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv.
8. Teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega.
9. Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi.

10. Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise.
11. Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi.
12. Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid.
13. Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus.
14. Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.

7. klass

Teema: Inimese areng ja murdeea koht selles

Õpitulemused

Õpilane:

1. kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele;
2. seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega;
3. selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast.

Õppesisu

Areng ja kasvamine. Arengut ja kasvamist mõjutavad tegurid. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares. Inimene oma elutee kujundajana. Enesekasvatuse alused ja võimalused. Vastutus seoses valikutega. Suguküpsus. Naiselikkus ja mehelikkus. Soorollid ja soostereotüübid. Lähedus suhetes. Sõprus. Armumine. Käimine. Lähedus ja seksuaalhuvi. Vastutus seksuaalsuhetes ja turvaline seksuaalkäitumine

Praktilised tööd:

- praktiline ülesanne inimese elukaare visuaalseks kujutamiseks.

Teema: Inimese mina ja õnn

Õpitulemused

Õpilane:

1. selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;
2. toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;
3. analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus;

4. analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel.

Õppesisu

Minapilt ja enesehinnang. Eneseanalüüs: oma iseloomujoonte, huvide, võimete ja väärtuste määramine. Konfliktide vältimine ja lahendamine. Önn. Toimetulek iseenda ja oma eluga õnne eeldusena.

Praktilised tööd:

- loovtöö mina-pildi visuaalseks kujutamiseks.

Teema: Inimene ja rühm

Õpitulemused

Õpilane:

1. mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;
2. toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;
3. analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;
4. kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpitu olulisuses toimetulekut rühma survega.

Õppesisu

Erinevad rühmad ja rollid. Rollide suhtelisus ja kokkuleppelisus. Reeglid ja normid rühmas. Inimsuhteid toetavad reeglid ja normid. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Hoolivus rühmas. Rühma surve ja toimetulek sellega. Sõltumatus, selle olemus. Autoriteet.

Praktilised tööd:

- dramatiseering rühma toimega tõhusamaks toimetulekuks.

Teema: Turvalisus ja riskikäitumine

Õpitulemused

Õpilane:

1. analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;
2. analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;
3. analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalused indiviidi ja ühiskonna tasandil;

4. toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid

Õppesisu

Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused, et vältida riskikäitumist: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, suhtlusoskus. Hakkamasaamine kiusamise ja vägivallaga. Erinevad legaalsed ja illegaalsed uimastid. Uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajaline mõju.

Praktilised tööd:

- Õpiprojekt: noorte uimasti tarvitamisega seotud negatiivsete tagajärgede ennetusvõimalused.

8. klass

Teema: Tervis

Õpitulemused

Õpilane:

1. toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;
2. analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;
3. analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;
4. teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;
5. analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust;
6. analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;
7. toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;
8. analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;
9. analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;
10. toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis.

Õppesisu

Tervis kui heaoluseisund. Terviseaspektid: füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne tervis. Terviseaspektide omavahelised seosed. Eesti rahvastiku tervisenäitajad. Tervislik eluviis ning sellega seonduvate valikute tegemine ja vastutus. Tegurid, mis mõjutavad

tervisega seotud valikuid. Tervisealased infoallikad ja teenused. Tervise infoallikate usaldusväärsus. Kehaline aktiivsus tervise tugevdajana. Kehaline vormisolek ja sobiva kehalise aktiivsuse valik. Toitumise mõju tervisele. Toitumist mõjutavad tegurid. Vaimne heaolu. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressorid. Stressi kujunemine. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine.

Praktilised tööd:

- kehalise aktiivsuse, toitumise ja unepäeviku pidamine.

Teema: Suhted ja seksuaalsus

Õpitulemused

Õpilane:

1. selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;
2. kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;
3. analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;
4. selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;
5. mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele;
6. toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest;
7. analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi;
8. toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele.

Õppesisu

Sotsiaalne tervis ja suhted. Suhete loomine, säilitamine ja katkemine. Suhete väärtustamine. Armastus. Seksuaalsuse olemus: lähisuhted, seksuaalidentiteet, seksuaalne nauding, soojätkamine, seksuaalne areng. Seksuaalne orientatsioon. Soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele. Seksuaalvahekord. Turvaline seksuaalkäitumine. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalõigused. Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. HIV ja AIDS. Abi ja nõu saamise võimalused.

Praktilised tööd:

- praktiline ülesanne: kondoomi kasutamine.

Teema: Turvalisus ja riskikäitumine

Õpitulemused

Õpilane:

1. demonstreerib õpituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;
2. analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
3. demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi.

Õppesisu

Levinumad riskikäitumise liigid. Riskikäitumise mõju inimese tervisele ja toimetulekule. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad vääruskumused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvuse kujunemine. Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades.

Praktilised tööd:

- esmaabi osutamisega seotud praktilised ülesanded.

AJALUGU

Õppeaine kirjeldus

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet.

Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatausest ainesse. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetusega alustades lähtutakse huvi äratamisest, õpitava õpilasele tähenduslikuks tegemisest.

Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooga.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsümisi, Eesti iseseisvuse ning selle kaitsmise ning teisalt võõrvallutuste mõju erinevatel perioodidel.

Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid. Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste saavutatuse taset kirjeldatakse ajaloo õpetamise eesmärkidenä kooliastmeti. Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitusi ja avatakse nende kujunemise tagamaid. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtleviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist erinevates allikates.

Ajalooõpetus peab olema avatud muutuste raamistik, erinevaid narratiive toetav, mis vastab erinevatele küsimustele ja kohaneb uute eeldustega. Õpilased õpivad mõistma, et erinevast positsioonist vaadates võib minevikku tõlgendada erinevalt, õpivad eristama propagandistlikke tõlgendusi ja mõistavad, et kõik allikad ei ole võrdselt usaldusväärsed ning kõik tõlgendused ei ole asjakohased. Püsivalt tuleb pöörata tähelepanu õpioskuste arendamisele. Ainekava annab õpetajale vabaduse otsustada teemade käsitlemise sügavuse üle. Õpilaste maailmapilti rikastab ainete vaheline lõimimng ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Ajalooõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi:

- oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;
- ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus;
- funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
- empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;

- allikaanalüüs ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

II kooliaste

II kooliastme lõpetaja:

1. Teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline.
2. Teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed.
3. Kasutab ajaloomõisteid kontekstis.
4. Teab näiteid kodukoha minevikust.
5. Mõistab, kuidas kujunes inimasustus.
6. Mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu.
7. Oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev.
8. Teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis.
9. Teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos.
10. Teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata.
11. Teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos.
12. Märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal.
13. Teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud.
14. Teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.

5. klass

Teema: Ajaarvamine ja ajalooallikad

Õpitulemused:

Õpilane:

1. kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: eKr, pKr, sajand, aastatuhat it;
2. paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid;
3. lahendab ajatelje abil ülesandeid;
4. teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid;
5. iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
6. kasutab perekonnaloos uurimisel eritüübilisi allikaid

Õppesisu

Ajaarvamisega seotud mõisted: eKr, pKr, sajand, aastatuhat, ajatelg, Rooma number, araabia number. Ajaloo perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu. Ajalugu ja ajalooallikad. Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv. Ajatelg.

Praktilised tööd:

- töö erinevate allikatega;
- ajajoone koostamine.

Teema: Ajaloosündmused, ajaloolised isikud ja eluolu

Õpitulemused:

Õpilane:

1. iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
2. toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
3. kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
4. teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;
5. kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat;
6. toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
7. nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
8. toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus;
9. toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
10. kasutab narratiivi loomisel ajaloo mõisteid asjakohases kontekstis;
11. nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid;
12. toob näiteid ajaloomälestisest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised.

Õppesisu

Ajaloosündmused ja silmapaistvad isikud kodukohas, Eestis, Euroopas ning maailmas. Elu linnas ja maal, rahu ja sõja ajal, eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur ja traditsioonid, nende muutumine ajas. Elu muinasajal. Eluolu keskajal. Eesti 16.-18. sajandi sõdade perioodi. Eluolu uusajal. Rahvuslik ärkamisaeg. Eesti iseseisvumine. Iseseisev Eesti kahe maailmasõja vahel. Eesti ja Teine maailmasõda. Nõukogude aeg. Iseseisvuse taastamine.

Mõisted: Vaarao, püramiid, tempel, jumalad, preester. Linnriik, demokraatia, ori, komöödia, tragöödia. Vabariik, ääremaa, Piibel, Evangeelium, jünger, kristlased. Koodeks, mosaiik, tseremoonia, Islam, moslemid. Koraan. Rüütel, rüütliturniir, raudsärk, loss. Suurvürst, varjaag. Ristisõjad. Kroonika. Liivimaa. Kroonimine. Meister, gild. Koloonia. Luteriusk. Keiser, bojaar. Revolutsioon, terror. Diktaator. President, osariik. Pseudonüüm. Esimene Maailmasõda. Kommunistlik ühiskond. Vabadussõda. Okupatsioon. Teine Maailmasõda. Sõjalised kuriteod, natsism, fašism. Kolhoos, isikukultus. Nõukogude Eesti, “metsavennad”, deportatsioon. Balti kett, Laulev Revolutsioon, taasiseseisvumine.

Praktilised tööd:

- õppekäik kodukohaga seotud muinasaja asustusega tutvumiseks;
- õppekäik kodukohaga seotud kultuurimälestise juurde;
- keskaja temaatikaga seotud õppekäik;
- õppekäik: Vabaõhumuuseumi külastamine;
- töö ajaloo kaartidega;
- töö kontuurkaardiga;
- ajajoone koostamine;
- töö erinevate ajalooallikatega.

6 klass

Teema: Muinasaeg

Õpitulemused

Õpilane:

1. teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut;
2. kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt;
3. toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;

4. kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
5. teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjus;
6. teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust;
7. toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel.

Õppesisu

Muinas- ja vanaaja periodiseerimine. Muinasaja arengujärgude üldiseloostus: kiviaja inimese tegevusalad, põlluharimise algus, loomade kodustamine, käsitöö areng, metallide kasutusele võtmine. Eesti muinasaja üldiseloostus, Pulli, Kunda. Muinasaegsed mälestised - kalmed ja asulakohad - ning arheoloogilised leiud. Kodukoha inimasustus muinasajal.

Praktilised tööd:

- töö kaardiga;
- ajajoone koostamine;
- pildi analüüs;
- võrdleva tabeli koostamine;
- ideekaardi koostamine;
- õppekäik kooli või kodukoha ümbruses.

Teema: Vanad Idamaad

Õpitulemused

Õpilane:

1. toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus;
2. nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust;
3. toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
4. nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
5. kasutab narratiivi loomisel ajaloo mõisteid asjakohases kontekstis;
6. toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
7. teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;
8. toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel.

Õppesisu

Vanaaja sisu ja üldiseloostus: ajalised piirid, looduslikud olud. Vana-Egiptuse riigikorraldus, eluolu, religioon, kultuurisaavutused. Vaaraod Thutmosis III, Ramses II, Tutankhamon. Mesopotaamia, sumerite linnriigid, leiutised (ratas, potikeder), Hammurabi

seadused, eluolu, religioon, kultuurisaavutused. Iisraeli ja Juuda riik, ainujumala usk, Vana Testament, kümme käsku. Vana-India ja Vana-Hina.

Praktilised tööd:

- töö kaardiga;
- ajajoone koostamine;
- pildi analüüs;
- võrdleva tabeli koostamine;
- ideekaardi koostamine.

Teema: Vana-Kreeka

Õpitulemused

Õpilane:

1. kasutab narratiivi loomisel ajaloo mõisteid asjakohases kontekstis;
2. toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
3. teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi;
4. kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat;
5. toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;
6. nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
7. teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist;
8. iseloomustab erinevate allikatuüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
9. toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel.

Õppesisu

Vanim kõrgkultuur Euroopas. Kreeka loodus ja rahvastik, Kreet ja Mükeene kultuur. Kreeka linnrigid. Ühiskonnakorraldus ja kasvatus Ateenas ning Spartas. Linnriikide nõrgenemine ja alistamine Makedooniale. Aleksander Suure sõjaretk ning maailmariigi tekkimine. Vana-Kreeka kultuur ja religioon, eluolu ja mütoloogia. Olümpiamängud. Homerose kangelaseepika, ajalookirjutus, teater, kunst, arhitektuur, skulptuur, vaasimaal. Vana-Kreeka kultuuri tähtsus.

Praktilised tööd:

- töö kaardiga;
- ajajoone koostamine;
- pildi analüüs;
- võrdleva tabeli koostamine;
- ideekaardi koostamine.

Teema: Vana-Rooma

Õpitulemused

Õpilane:

1. nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
2. kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
3. paigutab ajatelejele ajaloosündmusi, kasutades õigesti ajaühikuid, lahendab ajateleje abil ülesandeid;
4. kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
5. teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonna;
6. toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
7. toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;
8. toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus;
9. toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
10. teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele;
11. toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel.

Õppesisu

Rooma riigi tekkimine, looduslikud olud, kuningad. Rooma Vabariigi algus ja ühiskondlik korraldus. Rooma võimu laienemine Vahemere maades. Hannibal, Caesar, vabariigi lõpp. Rooma keisririigi ühiskondlik korraldus. Augustus, Rooma impeerium ja selle lõhenemine. Vana-Rooma kultuur, kunst ja arhitektuur, rahvas ja eluolu, avalikud mängud. Ristiusu teke, Uus Testament.

Praktilised tööd:

- töö kaardiga;
- ajajoone koostamine;
- pildi analüüs;
- võrdleva tabeli koostamine.

III kooliaste

III kooliastme lõpetaja:

1. Eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu.

2. Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid.
3. Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajaloo, teab Eesti ajaloo pöördepunkte.
4. Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal.
5. Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas.
6. Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu.
7. Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele.
8. Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis.
9. Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust.
10. Mõistab, kuidas on kujunenud ja toimunud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga.
11. Mõistab, kuidas inimese käsitus on ajas muutunud.
12. Kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi.
13. Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu.
14. Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana.
15. Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos.
16. Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos.

7. klass

Keskaeg ja varauusaeg

Teema: Maailm keskajal 476-1492

Õpitulemused

Õpilane:

1. iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
2. toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
3. toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi;
4. analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;

5. kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;
6. teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
7. toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
8. märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
9. analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
10. analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
11. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
12. selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
13. analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
14. loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest.

Õppesisu

Keskaegse maailmapildi mõju maailma ajaloole, keskaja ühiskonna üldiseloostus ja periodiseering. Läänikord, eluolu. Kiriku ja kultuuri osa keskajal, ristiusu õpetuse alused, ristisõjad, keskaja ülikoolid ja teadus, romaani ja gooti stiil. Frangi riik, Frangi riigi teke, rik Karl Suure ajal, Frangi riigi jagunemine, kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa. Araablased. Araabia ühiskond, Muhamed. Islam, araabia kultuur ja selle mõju Euroopale. Bütsants, Bütsantsi tugevuse põhjused, Justinianus I, Vana-Vene riik. Linnad ja kaubandus, linnade teke ja eluolu, hansakaubandus Põhja-Euroopas, tsunftikord, linnade valitsemine. Põhja-Euroopa ja Eesti. Skandinaavia eluviis ja ühiskond, viikingite retked. Eesti keskajal, eluolu muinasaja lõpus. Muinasmaakonnad, muistne vabadusvõitlus ja ristiusustamine, ühiskonna struktuur. Valitsemine, Livi Ordu. Linnad. Keskaja ühiskond Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel. Saksa-Rooma keisririik, parlamendi kujunemine Inglismaal, Prantsusmaa ühendamise. Eluolu keskajal. Asustus, tegevusalad ja eluolu kodukohas muinasaja lõpul.

Praktilised tööd:

- töö kaardiga;

- ajajoone koostamine;
- pildi analüüs;
- ideekaardi koostamine;
- võrdlustabeli koostamine;
- posteri koostamine.

Teema: Maailm varauusajal 1492-1600

Õpitulemused

Õpilane:

1. selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;
2. toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;
3. toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
4. analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
5. loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
6. selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud.

Õppesisu

Ühiskond varauusajal, tehnoloogia, uue maailmapildi kujunemine. Tehnoloogia areng, majandussuhted, humanism, kujutav kunst, Leonardo da Vinci. Suured maadeavastused. Ameerika avastamine, maadeavastuste tähendus Euroopale ja Euroopa mõju avastatud maades. Reformatsioon Saksamaal. Martin Luther. Eesti 16. sajandil, reformatsioon, haldusjaotus ja linnad. Liivi sõja põhjused ja tagajärjed. Renessanss ja humanism.

Praktilised tööd:

- töö kaardiga;
- ajajoone koostamine;
- pildi analüüs;
- ideekaardi koostamine;
- õppekäik kodukohas või selle läheduses, mis on seotud keskaja temaatikaga.

Õppekäigud

Ida-Virumaa mõisad ja nende roll kohalikus elus

Õppekäigu koht: Kukruse Polaarmõis või Jõhvi Mihkli kirik ja kindlus.

- Mõisate ja kirikute mõju kohaliku elu korraldusele ja haridusele.
- Kukruse mõisa seos maadeavastamise ja baltisaksa kultuuriga.
- Jõhvi kindluse kaitsefunktsioon ja keskaja pärand.

8. Klass

Uusaeg

Teema: Maailm 1600-1815

Õpitulemused

Õpilane:

1. iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
2. toob allikate abil esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
3. analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
4. analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
5. kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda;
6. loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
7. selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;
8. teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;
9. toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevus;
10. tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;
11. selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
12. märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
13. nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;
14. analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;

15. toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel.

Õppesisu

Uusaja ühiskonna põhijooned Euroopas, absolutismi kujunemine, Louis XIV, valgustusfilosoofia, Inglise kodusõda ja restauratsioon, Inglismaa ja Prantsusmaa, 18. sajandi valgustatud absolutism Preisimaa näitel, Friedrich II. Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseis, valitsemine, keskvõim ja aadli omavalitsus, Balti erikord, Põhjasõda, Peeter I, Eesti talurahvas 17. ja 18. sajandil, muutused majanduses ja poliitikas, vaimuelu (religioon, haridus, kirjasõna). USA iseseisvumine, Iseseisvussõda, USA riiklik korraldus. Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni ajastu. Prantsuse revolutsiooni põhjused ja kulg, Napoleoni reformid, Viini kongress ja poliitilised muutused Euroopa kaardil Vestfaali rahu ning Viini kongressi tulemusena, Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloos. Kultuur: barokk, klassitsism. Asustus ja eluolu paikkonnas 17.-18. sajandil.

Praktilised tööd:

- töö erinevate allikatega (kaart, pilt, karikatuur, tekst);
- ajajoone koostamine;
- võrdleva tabeli koostamine;
- ideekaardi koostamine;
- 17.-18. sajandist pärit kultuuriobjekti tutvustamine.

Teema: Maailm 1815-1918

Õpitulemused

Õpilane:

1. analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
2. analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
3. selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;
4. iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale, rahvuslusele tänapäeval;
5. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
6. toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eelistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;

7. selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega;
8. analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
9. toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
10. märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
11. märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
12. toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
13. toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide ja revolutsiooni teel, analüüsib nende protsesside erinevusi;
14. selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
15. teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;
16. toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel.

Õppesisu

Industriaalühiskonna kujunemine, tööstuslik pööre, vabrikutootmine, linnastumine, industriaalühiskonna sotsiaalne pale, 19. sajandi poliitilised õpetused. Rahvuslus ja rahvusriigid, rahvusluse kasv Euroopas, rahvusriigi loomine Saksamaa näitel, Saksa keisririik. Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul, Vene impeeriumi äärealade poliitika, talurahvaseadused, rahvuslik ärkamine, selle eeldused, liidrid ja üritused, venestusaeg, 1905. aasta revolutsiooni tagajärjed. Esimene maailmasõda, uue jõudude vahekorra kujunemine Euroopas, sõja põhjused, kulg ja tagajärjed, maailmasõja mõju Eestile. Eesti iseseisvumine: autonoomiast Vabadussõjani. Kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul: eluolu, ajakirjandus, seltsiliikumine, sh kodukohas.

Praktilised tööd:

- töö erinevate allikatega (kaart, pilt, karikatuur, tekst sh dokument);
- ajajoone koostamine;
- võrdleva tabeli koostamine;
- ideekaardi koostamine;
- näituse külastamine.

Õppekäigud

Rootsi aeg ja Põhjasõda

Õppekäigu koht: Narva Muuseum

- Narva kui Rootsi võimu idaesineja ja kaubanduskeskus.
- Rootsi administratsioon ja kultuurimõjud Narvas: linnaehitus, haridus, luteri usk.
- Rootsi kuningas Karl XI ja Karl XII roll Narva arendamisel.
- Narva lahing 1700: Rootsi vägede triumf ja Karl XII kuulsus.

9. klass

Lähiajalugu

Teema: Maailm kahe maailmasõja vahel 1918-1939

Õpitulemused

Õpilane:

1. selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajalooos;
2. teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
3. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
4. toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
5. toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
6. analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
7. iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval;
8. tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;
9. teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval
10. toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;
11. selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega;
12. teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;

13. toob näiteid erinevate ajastute kultuurist;
14. analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
15. märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
16. märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
17. võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas;
18. iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel;
19. toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel;
20. selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja.

Õppesisu

Rahvusvaheline olukord, Pariisi rahukonverents, poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Versailles süsteem. Rahvasteliidu tegevus ja mõju, sõjakollete kujunemine Aasias ja Euroopas. Maailmamajandus, ülemaailmse majanduskriisi põhjused, olemus ja tagajärjed. Demokraatia ja diktatuuri põhijooned. Demokraatia Ameerika Ühendriikide näitel, autoritarism Itaalia näitel, totalitarism NSV Liidu ja Saksamaa näitel. Eesti Vabariik, Vabadussõda, Asutav Kogu, maareform ja põhiseadus, demokraatliku parlamentarismi aastad, vaikiv ajastu, majandus, kultuur ja eluolu, välispoliitika. Kultuur ja eluolu kahe maailmasõja vahel, uued kultuurinähtused, teadus, tehnika areng, aatomiuuringud, auto ja lennuk, raadio, kino ja film, kirjandus ja kunst, uued propagandavahendid. Kultuur ja eluolu paikkonnas 20. sajandi algul.

Praktilised tööd:

- töö erinevate allikatega (kaart, pilt, karikatuur, plakat, tekst sh dokument);
- ajajoone koostamine;
- võrdleva tabeli koostamine.

Teema: Teine maailmasõda 1939-1945

Õpitulemused

Õpilane:

1. toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
2. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
3. analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;

4. toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärg;
5. analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
6. analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist.

Õppesisu

Rahvusvaheline olukord. Lääneriikide järeleandmised Saksamaale. München. MRP. Sojategevuse üldisloomustus, sõja algus ja lõpp, sõdivad pooled. Sõjategevus, rinded: Idarinne, Läänerinne, Vaikse Ookeani ja Põhja-Aafrika piirkond. Holokaust, ÜRO asutamine. Eesti Teise maailmasõja ajal, baaside ajastu, iseseisvuse kaotamine, juuniküüditamine, sõjategevus Eesti territooriumil, Nõukogude ja Saksa okupatsioon. Teise maailmasõja mõjud paikkonnas.

Praktilised tööd:

- töö erinevate allikatega (kaart, foto, film, pilt, karikatuur, plakat, tekst sh dokument);
- ajajoone koostamine;
- võrdleva tabeli koostamine;
- ideekaardi koostamine;
- näituste külastamine;
- õppekäik kodukohas asuvasse Teise maailmasõjaga seotud kohta.

Teema: Maailm pärast Teist maailmasõda 1945-2000

Õpitulemused

Õpilane:

1. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
2. selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo;
3. analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
4. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ja põhjendab seda;
5. analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
6. iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
7. kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;
8. toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel;

9. märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
10. analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile;
11. mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
12. toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
13. teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
14. selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja;
15. selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
16. iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel;
17. selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega;
18. märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
19. mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga.

Õppesisu

Külm sõda, külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid, kriisid ja sõjad. Läänemaailm USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel. USA ühiskond, sisepoliitika, ühiskondlikud liikumised, välispoliitika. Saksamaa Liitvabariigi majanduse areng, Ida- ja Lääne-Saksamaa suhted. Kommunistlikud riigid, kommunistliku süsteemi teke. NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon. Eesti Nõukogude okupatsiooni all, piiride muutumine, repressioonid, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, poliitiline juhtimine, kultuur ja eluolu. Kommunistliku süsteemi lagunemine, perestroika ja glasnost, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, Saksamaa ühinemine. Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine. Laulev revolutsioon, Balti kett, põhiseadusliku korra taastamine. Maailm alates 1990. aastaist, üldülevaade, Euroopa Liidu laienemine, NATO laienemine, uued vastasseisud. Kultuur ja eluolu 20. sajandi teisel poolel. Teaduse ja tehnika areng, aatomiuuringud, infotehnoloogia, massikultuur, naine ja ühiskondlik elu, muutused mentaliteedis. Poliitilised liikumised, kultuur ja eluolu ning ajalooline mälu ja mäluasutused kodukohas.

Praktilised tööd:

- töö erinevate allikatega (kaart, pilt, foto, film, video, plakat, karikatuur, tekst sh dokument);
- ajajoone koostamine;
- võrdleva tabeli koostamine;
- ideekaardi koostamine;
- näituste külastamine;
- mälestuste kogumine.

Õppekäigud

Tööstuse areng ja Kohtla-Järve põlevkivitööstus

Õppekäigu koht: Eesti Kaevandusmuuseum (Kohtla-Nõmme).

- Põlevkivitööstuse ajalugu ja roll Eesti majanduses.
- Kaevurite töö ja eluolu minevikus.
- Keskkonnamõjud ja taaskasutus (mineviku ja tänapäeva võrdlus).

Eesti Vabadussõja ja II maailmasõja jäljed

Õppekäigu koht: Sinimäed ja Vaivara Sinimägede Muuseum.

- Sinimägede tähtsus Eesti ja Euroopa sõjaajaloos.
- Kohalikud lood sõjaaegsetest sündmustest.
- II maailmasõja mälestuste tähendus tänapäeva identiteedis.

ÜHISKONNAÕPETUS

Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks.

Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka

suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest.

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

Koostööpartnerid

- Kohtla-Järve kultuurimaja: Tutvustamine, kuidas kohalik kultuurielu edendab kogukonna osalust (nt koorid, tantsurühmad, teatrihuvilised).
- Eesti Kaevandusmuuseum ja sõpruskond: Pärandi hoidmine ja kohaliku ajaloo tutvustamine.
- Ida-Virumaa Kaitseliidu Noored Kotkad ja Kodutütred: Noortele suunatud praktilised oskused, nagu matkamine ja enesekaitse.
- Kohtla-Järve Noortekeskus: Erinevad töötoad ja arenguprogrammid.
- Kohtla-Järve linnavalitsus ja noortekogu: Noorte osalus linnavalitsemises.
- Linnaraamatukogu : Noorte uurimistööd ja kogukonna ajaloo talletamine.
- Politsei- ja Piirivalveamet Ida prefektuur: Teavituskampaaniad turvalisuse, seaduste kohta.
- Kohalik meedia: Koostöö ajalehtedega (nt Põhjarannik) kohalike probleemide kajastamisel.

II kooliaste

Õppeaine kirjeldus

II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht. Õppes kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi. Aine eesmärk on kujundada aktiivseid ja vastutustundlikke kodanikke. Õpetaja otsustab ainekava raames teemade käsitlemise sügavuse üle sõltuvalt kasutatavast tegelikust ajaressursist ja õpilaste võimekusest.

II kooliastme lõpetaja:

1. Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi.
2. Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi.
3. Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma.
4. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat.
5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.
6. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust.
7. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.
8. Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi.
9. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.
10. Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti.
11. Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada.
12. Käitub teadliku tarbijana.

6. klass

Teema: Inimesed meie ümber, kogukonnad; Euroopa riigid ja rahvad; kultuurilised erinevused ja sallivus

Õpitulemused

Õpilane:

1. teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt;

2. esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest;
3. tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta;
4. mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt;
5. toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud;
6. toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda.

Õppesisu

Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm). Sooline võrdõiguslikkus. Kultuur, religioon, võrdõiguslikkus ja sallivus. Pere ja suguvõsa. Naabruskond maal ja linnas. Sõpruskond. Koolipere. Euroopa riigid, Eesti naaberriigid.

Praktilised tööd:

- töö erinevate kaardiga;
- võrdleva tabeli koostamine;
- ideekaardi koostamine.

Teema: Vabatahtlik tegevus: kodanikuühendused ja -algatus, koostöö

Õpitulemused

Õpilane:

1. toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid;
2. loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi;
3. leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena.

Õppesisu

Kodukohas tegutsevate seltside, klubide ja ühenduste tegevus. Noorteorganisatsioonid. Eakohased kodanikualgatuse võimalused. Koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused.

Praktilised tööd:

- ideekaardi koostamine.

Teema: Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine. Koolidemokraatia, lapse õigused ja võimalused osaleda poliitikas

Õpitulemused

Õpilane:

1. nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust;
2. nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral abi;

3. toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud;
4. kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal;
5. kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel;
6. osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades.

Õppesisu:

Rahva osalemine ühiskonna valitsemises: arvamuste mitmekesisus ja sõnavabadus, osalus aruteludes ja otsustamises, õigus valida ja saada valitud. Võimude lahusus. Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus. Kohalik omavalitsus. Seaduse ülimuslikkus, seadus kui regulatsioon. Peamised inimõigused (õigus elada, õigus vabadusele ja inimväärikusele jne). Õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. Kooli sisekord (kodukord). Lapse õigused (õigus haridusele, õigus vanemlikule hoolitsusele jne). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.

Praktilised tööd:

Õppekäigud kohaliku omavalitsuse asutustesse.

Teema: Allikad ja autoriõigus

Õpitulemused

Õpilane:

1. leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot;
2. selgitab fakti ja arvamuse erinevust, toob näiteid;
3. kasutab viitamist nõuetekohaselt.

Õppesisu

Allikas, arvamus, fakt. Allikate usaldusväärsus. Autoriõigused ja viitamine.

Praktilised tööd:

- töö erinevate allikatega (kaart, pilt, karikatuur, plakat, tekst sh dokument);
- referaadi koostamine.

Teema: Töö, planeerimine ja tarbimine

Õpitulemused

Õpilane:

1. toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest;
2. loetleb tervise- ja turvalisuseohtusid, oskab ohu korral abi otsida;
3. nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult;
4. teab internetipanga ja pangakaardi kasutamisega seotud ohtusid ja käitub turvaliselt;
5. oskab oma aega ja tegevusi planeerida;

6. toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest;
7. koostab eelarve etteantud piirides;
8. kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid;
9. selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi.

Õppesisu

Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine. Elukutsed - teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. Teadlik, säästev tarbimine. Töökultuur ja tööeetika.

Praktilised tööd:

- eelarve koostamine;
- ajaplaani koostamine.

III kooliaste

Õppeaine kirjeldus

III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele.

Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult. Aine põhifookus on kriitilise analüüsi oskusega kodaniku kujundamisel, kes huvituks oma kodukandis ja laiemalt maailmas toimuvast. Mõistaks enda rolli märkajana, osalejana ning sekkujana perekonna, kogukonna ja ühiskonna tasandil.

Kolmanda kooliastme ühiskonnaõpetuse tundide raames pööratakse lisaks teadmiste ja oskuste saavutamisele ka olulist tähelepanu kodanikuosaluse soosimisele, mida aitavad kujundada õppekavas kirjeldatud alusväärtused. Õpetaja võib lähtuvalt vajadusest muuta teemade käsitlemise sügavust, leida õpilastele jõukohaseid alternatiivseid ülesandeid ja õppematerjale, et saavutada õpitulemusi.

III kooliastme lõpetaja

1. Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.
2. Teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond.
3. Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta;

4. Märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele.
5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.
6. Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.
7. Teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta.
8. Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.
9. Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.
10. Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost.
11. Teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot.
12. Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.
13. Teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmelisusest.
14. Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.
15. Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.
16. Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.

8. klass

Ühiskond ja sotsiaalsed suhted

Teema: Meedia ja teave

Õpitulemused

Õpilane:

1. oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
2. tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;
3. oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;
4. analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpitu olukorras asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.

Õppesisu

Raamatukogu, internet. Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne. Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir. Turunduskommunikatsiooni funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam jne. Autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, üles- ja allalaadimine. Plagieerimine.

Praktilised tööd:

- töö erinevate allikatega.

Teema: Ühiskonnaliikmete õigused

Õpitulemused

Õpilane:

1. toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
2. toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
3. selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele;
4. märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi.

Õppesisu

Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel. Inimõiguste rikkumise ärahoidmine. Vägivald, kuritarvitamine, inimkaubandus jm. Põhiõigused; sotsiaal-majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused. Lapse õigused, kohustused ja vastutus. Lastekaitse rahvusvahelised probleemid. Inimkaubandus, tööorjus, seksuaalne ekspluateerimine jm. UNICEFi tegevus.

Praktilised tööd:

- juhtumianalüüs.

Teema: Kodanikuühiskond

Õpitulemused

Õpilane:

1. teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
2. analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
3. toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides.

Õppesisu

Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabariik ja MTÜd. Kirik ja usuühendused. Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodanikuajakirjandus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Noorte osalusvõimalused. Õpilasmavalitsus ja õpilasorganisatsioonid. Noorteprojektid. Käitumine kriisioludes.

Praktilised tööd:

- ideekaardi koostamine.

Teema: Eesti ja maailm

Õpitulemused

Õpilane:

1. nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;
2. teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
3. analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
4. teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmelisusest tulenevaid kohustusi täitma;
5. selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;
6. toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;
7. toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris;
8. analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist;
9. selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;
10. toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas.

Õppesisu

Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus. Õigussüsteem. Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus. Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused ja -kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis. Erakonnad.

Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad. Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampaania. Teadlik hääletamine. Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides. Eesti kultuur ja maailm.

Praktilised tööd:

- juhtumianalüüs.

Teema: Majandus

Õpitulemused

Õpilane:

1. kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;
2. teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;
3. analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;
4. selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;
5. analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;
6. teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;
7. analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpitu olukorras asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.

Õppesisu

Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid: aktsiaselts (AS), osaühing (OÜ), füüsilisest isikust ettevõtja (FIE). Ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside jagunemine maailmas. Riigi roll majanduses: planeerimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted. Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus. Tööturg. Tööturu mõiste, Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Töödigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjale ja töötajale. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul. Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säätmine ning investeerimine. Laenamine. Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglane tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus.

Praktilised tööd:

- eelarve koostamine;

- enda tarbimiskäitumise uurimine.

9. klass

Ühiskond ja sotsiaalsed suhted

Teema: Ühiskonna sotsiaalne struktuur

Õpitulemused

Õpilane:

1. mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul;
2. märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi;
3. toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
4. mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;
5. võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;
6. analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpitu olukorras ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.

Õppesisu

Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm. Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. Sotsiaalne sidusus. Sotsiaalne tõrjutus. Sotsiaalne õiglus ja võrdõigluslikkus. Solidaarsus. Väärtused ja identiteedid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid.

Praktilised tööd:

- võrdlustabeli koostamine.

Teema: Ühiskonna institutsiooniline struktuur - avalik sektor, tulundus- või ärisektor, kolmas sektor

Õpitulemused

Õpilane:

1. teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris.

Õppesisu

Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik-õiguslikud asutused). Erasektor kui kasumile suunatud sektor. Kolmas sektor kui mittetulundussektor. Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused.

Praktilised tööd:

- õppekäik.

Teema: Riik ja valitsemine: demokraatia

Õpitulemused

Õpilane:

1. teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid;
2. selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;
3. loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
4. toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
5. selgitab avaliku konkursi tähtsust;
6. märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;
7. toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
8. teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
9. analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;
10. selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid.

Õppesisu

Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused. Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus, võimude lahusus ja tasakaal. Õigusriik. Kodanikuvabadused ja -õigused.

Praktilised tööd:

- võrdlustabeli koostamine.

Teema: Majandus

Õpitulemused

Õpilane:

8. kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;
9. teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;
10. analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;
11. selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;
12. analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;
13. teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;
14. analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpitu olukorras ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.

Õppesisu

Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid: aktsiaselts (AS), osühing (OÜ), füüsilisest isikust ettevõtja (FIE). Ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside jagunemine maailmas. Riigi roll majanduses: planeerimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted. Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus. Tööturg. Tööturu mõiste, Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjale ja tööotsijaile. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul. Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säästmine ning investeerimine. Laenamine. Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglase tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus.

Praktilised tööd:

- eelarve koostamine;
- enda tarbimiskäitumise uurimine.

AINEKAVA “SOTSIAALAINED” LIHTSUSTATUD ÕPPELE

SOTSIAALAINETE KAUDU KUJUNDATAVATE ÜLDPÄDEVUSTE ARENGU TOETAMINE (LIHTSUSATUD ÕPE)

Sotsiaalainete valdkonna õppeainete õppimise kaudu kujundatakse õpilastes kõiki riiklikus õppekavas kirjeldatud üldpädevusi. Pädevustes eristatava nelja omavahel seotud komponendi - teadmiste, oskuste, väärtushinnangute ning käitumise - kujundamisel on kandev roll õpetajal, kelle väärtushinnangud, suhtlemis- ja sotsiaalsed oskused loovad sobiliku õpikeskkonna ning mõjutavad õpilaste väärtushinnanguid ja käitumist.

Kultuuri- ja väärtuspädevuse ning sotsiaalse ja kodanikupädevuse kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained erinevate rõhuasetuste kaudu. Suutlikkust mõista humanismi, demokraatia ja ühiskonna jätkusuutliku arengu põhimõtteid ning nendest oma tegutsemises juhinduda toetab ajalugu. Sotsiaallained süvendavad lugupidavat suhtumist erinevatesse maailmavaatelistesse tõekspidamistesse. Inimeseõpetus toetab väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnetega kooskõlas elamist, oma valikute põhjendamist ning enda heaolu kõrval teiste arvestamist. Oskus seista vastu kesksete normide rikkumisele ning sotsiaalse õigluse ja eri soost inimeste võrdse kohtlemise põhimõtete järgimine on üks õppekava üldeesmärke, mille kujundamisel on suurem rõhk inimeseõpetusel.

Enesemääratluspädevuse aluseks on suutlikkus mõista ja hinnata iseennast; hinnata oma nõrku ja tugevaid külgi ning arendada positiivset suhtumist endasse ja teistesse; järgida tervislikke eluviise; lahendada tõhusalt ja turvaliselt iseendaga, oma vaimse, füüsilise, emotsionaalse ning sotsiaalse tervisega seonduvaid ja inimsuhetes tekkivaid probleeme. Pädevuse kujundamist toetab peamiselt inimeseõpetus.

Õpipädevus. Iga sotsiaalvaldkonna õppeaine kujundab suutlikkust organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet, samuti oma õppimise plaanimist ning õpitu kasutamist erinevates kontekstides ja probleeme lahendades. Õppetegevuse ja tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsi oskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist.

Suhtluspädevus. Kõik valdkonna õppeained kujundavad suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust. Väljendusrikast keelt taotlevad kõik valdkonna õppeained.

Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus. Kõik valdkonna õppeained toetavad oskust kasutada erinevaid ülesandeid lahendades matemaatikale omast keelt, sümboleid ning meetodeid kõigis elu- ja tegevusvaldkondades. Õpitakse eristama sotsiaalteadusi loodusteadustest (sh mõistma nendes kasutatavate uurimismeetodite eripära). Õpitakse otsima teavet, kasutades tehnoloogilisi abivahendeid, ja tegema saadud teabe alusel tõendus põhiseid otsuseid.

Ettevõtlikkuspädevus. Valdkonna õppeained õpetavad nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, seadma eesmärged, genereerima ideid ning neid ellu viima. Aineõpetuse kaudu kujundatakse algatusvõimet ja vastutustunnet, et teha eesmärkide saavutamiseks koostööd; õpitakse tegevust lõpule viima, reageerima paindlikult muutustele, võtma arukaid riske ning tulema toime ebakindlusega; õpitakse ideede teostamiseks valida sobivaid ja loovaid meetodeid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ja ressursside adekvaatsele analüüsile ja tegevuse tagajärgede prognoosile ning on kooskõlas eesmärkidega.

Digipädevus. Kasutatakse digivahendeid teabe otsimiseks, kogumiseks ja esitamiseks. Kasutatakse saadud teavet ühiskonna probleemide üle arutlemiseks ja arvamuse avaldamiseks. Ollakse teadlikud kodanikuaktiivsuse väljendamise võimalusest erinevates suhtluskeskkondades ning osatakse kasutada e-teenuseid. Ollakse teadlikud digivahendite rakendamise kaasneda võivatest terviseriskidest ja veebi turvalisusest.

SOTSIAALAINETE LÕIMINGU RAKENDAMISE VIISID (LIHTSUSTATUD ÕPE)

Valdkonnasisese lõimingu taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab

tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul.

Keeled (sh võõrkeel). Kujundatakse oskust väljendada end selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste. Õpilasi juhitakse kasutama kohaseid keelevahendeid, ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgima õigekeelsusnõudeid. Tähtsustatakse teksti kriitilise analüüsi oskust, meediakirjaoskust, teabe hankimist, selle kriitilist hindamist, tööde vormistamist ning intellektuaalse omandi kaitset. Sotsiaalainete õppimise kaudu täiendatakse õpilaste teadmisi erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest. Õpilasi suunatakse märkama oma kultuuri ja teiste kultuuride erinevusi ning neist lugu pidama. Juhitakse tähelepanu erinevate suhtluskeskkondade reeglitele ning ühiskondlikule mitmekesisusele. Selgitatakse võõrkeelse algupäraga mõisteid, võõrkeeleoskust arendatakse ka lisamaterjali otsimisel ja mõistmisel.

Matemaatika. Kujundatakse järgmisi oskusi: ajaarvamine; ressursside plaanimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme seada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.

Loodusõpetus. Õpitakse mõistma looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese arengut ja rahvastikuprotsesse; majanduse ressursse; ühiskonna jätkusuutlikku säästlikku tarbimist, üleilmastumist, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamist ja mõistmist ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamist.

Tööõpetus. Käsitletavate teemade kaudu kujundatakse oskust hinnata tehnoloogia rakendamise kaasnemaid võimalusi ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetilisel oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonda kujundades; kasutada tehnovahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

Muusika ja kunst. Käsitletakse Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemasid, iluhinnangute muutumist ajas; esteetilist arengut ja eneseteostuse võimalusi, rahvakultuuri ning loomingulist eneseväljendusoskust.

Kehaline kasvatus. Kujundatakse oskust mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastutel; arendatakse sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

LÄBIVATE TEEMADE KÄSITLEMINE SOTSIAALAINETES (LIHTSUSTATUD ÕPE)

Elukestev õpe ja karjääri plaanimine. Kujundatakse iseseisva õppimise oskus, mis on tähtis alus elukestva õppe harjumuste ja hoiakute omandamisele. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse hoiakuid, mida on õpilasele vaja tulevases tööelus. Õpilastele tutvustatakse sotsiaalvaldkonnaga enim seotud ameteid, erialasid ja edasiõppimisvõimalusi. Kujundatakse arusaama ühiskonnas toimuvate muutuste põhjustest ja tagajärgedest ning sellest, mil moel mõjutavad need õpilase valikuid ja tulevikku määravaid otsuseid. Erinevate õppetegevuste kaudu saavad õpilased ülevaate tööturu üldisest olukorrast, tööõigusest, erinevatest töödest eri tegevusvaldkondade ameti- ja kutsealadel ning kasutada seda infot nii tulevast õpitavat eriala valides kui ka pikemaajalist karjääri plaanides. Erinevaid ameteid ja elukutseid tutvustades pööratakse tähelepanu töö iseloomule, töökeskkonnale, töötingimustele ning vajalikele teadmistele, oskustele ja isiksuseomadustele. Õpe annab õpilasele teadmised sellest, et erinevate tööde tegemisel on erinevad nõuded ja töötingimused. Õpilast juhitakse analüüsima, millised on tema eeldused huvipakkuva töö tegemiseks, sh sobiv tervises seisund, füüsiline vorm, füsioloogilised eeldused. Õpilane hakkab analüüsima oma võimeid, oskusi ja väärtusi ning seostama neid tulevase haridustee ja tööelu valikutega, koostades esmase karjääriplaani.

Keskkond ja jätkusuutlik areng. Toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähendust, on ühiskonda lõimitud, toetub

oma tegevuses riigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning on kaasatud kohalikku kogukonda käsitlevate otsuste tegemisse.

Kultuuriline identiteet. Toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaadi kujundajana ja kultuuride muutumist ajaloo vältel ning kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripärast nii ühiskonna ja terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, klassi-, noorte- jms kultuur; subkultuur ja vastukultuur) ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.

Teabekeskond. Toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning ühiskonnas omaksvõetud kommunikatsioonieetikast.

Tehnoloogia ja innovatsioon. Toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Tervis ja ohutus. Toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.

Väärtused ja kõlblus. Toetatakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes mõistab üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

INIMESEÕPETUS

1. klass

Õpitulemused

Õpilane:

1. tutvustab ennast, nimetades oma nime, kooli, klassi, kodu asukohta, õdede-vendade ja vanemate nimed;
2. nimetab küsimuste abil oma lemmiktegevusi;
3. osaleb ühistes (õppe)mängudes ja järgib meeldetuletamisel mängureegleid;
4. vastab dialoogi repliigile, alustab dialoogi oma soovide ja vajaduste väljendamiseks;
5. tunneb ära kaaslaste tegevuses ning õppesituatsioonis õige ja vale käitumise;
6. teeb vahet endale ja teistele kuuluvate asjade vahel;
7. teab oma kehaosi (pea, kael, kõht, selg, käed, jalad, juuksed ja nägu);
8. järgib õpetaja meeldetuletusel hügieeninõudeid igapäevaste tegevuste käigus (käte pesemine, taskurätiku kasutamine jms);
9. märkab õpetaja suunamisel ümbritsevate esemete välimust, esemete ja ruumide puhtust ning korrashoidu;
10. korrastab õpetaja juhendamisel oma töölauda ja lähiümbrust;
11. nimetab nädalapäevi, ööpäeva osasid ja aastaaegu õiges järjestuses;
12. teab, kuidas ohutult sõiduteed ületada, ja käitub vastavalt;
13. teab, et elab Eestis;
14. teab Eesti lipu värve nende õiges järjestuses.

Õppesisu:

Minu nimi, klass, kodu asukoht, õdede-vendade ja vanemate nimed. Minu lemmiktegevused. Viisakas käitumine. Reeglitest kinnipidamine. Minu ja teiste asjad. Hügieeninõuded. Kehaosad. Oma välimuse ja ümbruse korrashoid. Nädalapäevad, ööpäeva osad, aastaajad. Ohutu liiklemine tänaval. Kodumaa Eesti ja Eesti lipuvärvid.

Praktilised tööd:

- loominguline ülesanne: enda visuaalne kujutamine.

2. klass

Õpitulemused

Õpilane:

1. alustab ja jätkab dialoogi tuttavates situatsioonides; kutsub õpetaja suunamisel kaaslasti tuttavat (õppe)mängu mängima, jagab mänguasju;
2. tavasituatsioonides suhtlemisel tervitab, palub, tänab, vabandab; käitub söögilauas viisakalt (palub, tänab, räägib vaikse häälega, hoiab puhtust);
3. teab oma vanust, sünnipäeva ja kodust aadressi, nimetab oma kodukohta;
4. kirjeldab tegevusi, mis talle rõõmu pakuvad;

5. hindab õpetaja abiga kaaslaste igapäevast käitumist skaalal dige/vale, meeldib/ ei meeldi;
6. eristab oma, võõrast ja ühist asja ning mõistab, et võõrast asja ei tohi loata võtta;
7. tunneb ära ja nimetab näoilmele ja hääletoonile vastava emotsiooni (4 erinevat);
8. tunneb ära situatsiooni, kus kellelegi tehakse liiga;
9. järgib ise ja õpetaja meeldetuletusel hügieeninõudeid igapäevastes tegevustes (käte pesemine, taskuräti kasutamine jms);
10. nimetab näitvahenditele toetudes tervisele kasulikke toite;
11. nimetab oma lähisugulasi;
12. teab võimalusi, kuidas abistada pereliikmeid kodustes töödes;
13. teab oma vanemate ja koolitöötajate ameteid;
14. tunneb kella täistundides;
15. teab sagedasemaid ohtusid kooliteel liiklemisel ja võõraste inimestega suhtlemisel;
16. oskab pöörduda täiskasvanu poole abi saamiseks.

Õppesisu:

Mina ja meie. Teise inimese kuulamine, ütluste mõistmine ja nendele reageerimine (vastusrepliigid dialoogis), dialoogi alustamine ja jätkamine tuttavas situatsioonis. Viisakas käitumine (tervitamine, palumine, tänamine, eakaaslase ja täiskasvanu poole pöördumine, võimalik keeldumine jne). Minu, võõras ja ühine asi. Inimese emotsioonid. Hooliv suhtumine üksteisesse. Hügieeninõuete järgimine igapäevastes tegevustes (käte pesemine, taskuräti kasutamine jms). Tervislik toitumine. Pereliikmete aitamine kodustes töödes. Vanemate ja koolitöötajate ametid. Kellaajad. Ohutu liiklemine. Võõraste inimestega suhtlemine. Abi küsimine.

Praktilised tööd:

- enda toitumise jälgimine mingi aja jooksul.

3. klass

Õpitulemused

Õpilane:

1. alustab ja jätkab dialoogi (küsimus - vastus, teade - küsimus, kutse koostegevusele, nõustumine, loobumine);
2. nimetab, mille poolest ta teistega sarnaneb ja mille poolest teistest erineb;
3. hindab õpituatsioonis enda ja kaaslaste igapäevast käitumist skaalal õige/vale, meeldib / ei meeldi;

4. teab erinevates kohtades ja olukordades viisaka käitumise reegleid;
5. tunneb näoilme ja hääletooni järgi ära ja nimetab kaaslaste 4-6 emotsiooni;
6. teab oma keha puhtuse ning välimuse eest hoolitsemise vahendeid ja vajalikkust;
7. teab terve ja haige inimese tunnuseid; märkab oma enesetunnet ning teavitab sellest kaaslasti;
8. teab, et ravimeid võetakse haige olles, et ravimid võivad olla inimese tervisele ohtlikud;
9. kirjeldab tervise hoidmise viise: mitmekesine toit, uni ja puhkus, liikumine ja sport;
10. kõneleb õpetaja suunamisel oma perekonnast: pere suurus, pereliikmete nimed, õdede- vendade vanus, vanemate tegevus;
11. küsimustele toetudes räägib enda ja pereliikmete tegevusest pühade tähistamisel;
12. teab, mis on tema kodukoht ja kodumaa; väärtustab Eestit - oma kodumaad; tunneb Eesti sümboleid (lipp, vapp, hümn; suitsupääsuke, rukkilill);
13. tunneb kella täis- ja pooltundides;
14. nimetab positiivseid vaba aja veetmise võimalusi;
15. teab ohtlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning valib ohutu tee sihtpunkti;
16. palub ohuolukorras ja õnnetusjuhtumi korral abi.

Õppesisu:

Dialog teistega: küsimus - vastus, teade - küsimus, kutse koostegevusele, nõustumine, loobumine. Sarnasused ja erinevused teistega. Ühiskonnas aktsepteeritavad käitumisharjumused. Viisakas käitumine. Hooliv ja teisi arvestav suhtlemine. Enda puhtuse ja välimuse eest hoolitsemine. Tervis. Terve ja haige inimene. Tervise eest hoolitsemine. Vaba aja tervislik ja kasulik veetmine. Ravimid. Minu perekond. Minu kodumaa Eesti ja Eesti sümboolid. Pere ja kodukoha traditsioonid. Kellaajad. Ohtlikud olukorrad kooliteel. Abi palumise võimalused.

Praktilised tööd:

- õppekäigud;
- lühipalade lugemine ja anlüüsimine;
- situatsioonide analüüsid: alternatiivsete lahenduste leidmine ja kaaslastele soovitude andmine;
- plakati koostamine teemal: tervislik eluviis;
- loominguline ülesanne: enda perekonna visuaalne kujutamine.

4. klass

Õpitulemused

Õpilane:

1. osaleb üksteise tegevust reguleerivas dialoogis (teade - teade);
2. nimetab ning võrdleb oma ja sõprade vaba aja tegevusi, huvisid;
3. analüüsib õpetaja juhendamisel situatsioonide, oma ja kaaslaste käitumise ning emotsionaalsete seisundite põhjuseid ja tagajärgi;
4. jälgib kaasõpilaste tegevust ja vajaduse korral abistab neid;
5. tunneb koolielus ära konfliktsituatsiooni ning teab, mis juhtudel on vaja sellest täiskasvanule/õpetajale teatada;
6. teab enda tervist tugevdavaid ja nõrgestavaid tegureid (toitumine, liikumine, uni) ja harjumusi ning nende mõju füüsilisele tervisele ja õppimisvõimele;
7. nimetab oma lähisugulasi ja selgitab abistavate küsimuste toel kodu ja perekonna tähtsust oma elus;
8. kirjeldab oma pere traditsioone;
9. kirjeldab ja väärtustab oma kodukohta;
10. tunneb kella veerandtunnise täpsusega, seostab kellaegu oma päevakavaga;
11. leiab koostegemises teavet koolistendilt ja kooli kodulehelt;
12. teab erinevaid ameteid;
13. mõistab töö vajalikkust ja väärtuslikkust;
14. planeerib täiskasvanu abiga oma taskuraha kulutamist;
15. sorteerib täiskasvanu suunamisel klassis ja kodus tekkivaid olmejäätmeid;
16. teab ja kirjeldab turvalise käitumise viise igapäevaelus (liiklemine kooliteel, jalgrattaga sõitmine, tulekahju vältimine, käitumine veekogu juures ja metsas).

Õppesisu:

Üksteise tegevust reguleeriv dialoog: teade-teade. Vaba aja tegevused ja huvid. Emotsioonid ja nendega toimetulek. Teiste abistamine. Konfliktsituatsioonide äratundmine. Tervist tugevdavad ja nõrgestavad tegurid. Minu pere ja kodukoha traditsioonid. Kellaeg. Koostegemised. Erinevad ametid. Taskuraha ja selle planeerimine. Olmejäätmete sorteerimine. Turvaline käitumine igapäevaelus: liiklemine kooliteel, jalgrattaga sõitmine, tulekahju vältimine, käitumine veekogu juures ja metsas.

Praktilised tööd:

- õppekäigud;
- võrdlustabeli koostamine: oma ja sõprade vaba aja tegevused ja huvid;
- lühialade lugemine ja analüüsimine;

- situatsioonide analüüsid: käitumiste ning emotsionaalsete seisundite põhjused ja tagajärjed;
- enda päevategevuste jälgimine ja ülestähendamine.

5. klass

Õpitulemused

Õpilane:

1. märkab ja mõistab erisusi oma ja kaaslaste tegevustes, arvamustes;
2. osaleb eri tüüpi dialoogides (teade-küsimus-vastus jne);
3. kirjeldab oma käitumist toimunud konfliktsituatsioonis;
4. kirjeldab ja analüüsib õpetaja suunamisel oma ja kaaslaste emotsionaalseid seisundeid ning käitumist (soovid, põhjus-tagajärg);
5. kirjeldab oma välimuse, hügieeni ja tervise eest hoolitsemise võimalusi, teab hoolitsematuse tagajärgi;
6. kirjeldab uimastite (alkoholi, tubaka) tarbimise mõju õppimisvõimele ja käitumisele;
7. jutustab tugikava abil pühade ja rahvakommete tähistamisest oma perekonnas;
8. teab erinevaid rahvuskombeid;
9. mõistab oma kohustusi ja vastutust seoses õppetööga;
10. määrab aega minutilise täpsusega;
11. koostab õpetaja abiga endale päevakava;
12. otsib õpetaja juhendamisel teavet teatmeteostest või internetist;
13. teab, kuidas suhelda sotsiaalmeedias;
14. teadvustab reklaamide eesmärke;
15. mõistab, et tema soovide täitumine sõltub vajadustest ja pere sissetulekust;
16. kirjeldab vee ja elektri säästliku tarbimise võimalusi kodus ning koolis;
17. nimetab olmejäätmete käitlemise viise koduses majapidamises;
18. kirjeldab ja teadvustab pürotehnika jt ohtlike ainete väärkasutusega kaasnevaid tagajärgi.

Õppesisu:

Minu ja kaaslaste erisused tegevustes ja arvamustes. Dialoogis osalemine: teade-küsimus-vastus. Konfliktsituatsioonid ja nende lahendamine. Oma välimuse, hügieeni ja tervise eest hoolitsemine. Uimastite (alkohool, tubakas) kahjulikkus. Pühad ja rahvakombed. Vastutus õppimisel. Päevakava. Teabeallikad. Turvaline suhtlemine sotsiaalmeedias. Reklaamid ja nende eesmärgid. Vee ja elektri säästlik tarbimine.

Olmejäätmete keskkonnahoidlik käitlemine. Ohud pürotehnika ja ohtlike ainete väärkasutamise.

Praktilised tööd:

- õppekäigud;
- võrdlustabeli koostamine: minu ja kaaslaste erisused tegevustes ja arvamustes;
- päevakava koostamine;
- situatsioonide analüüsid: konfliktsituatsioonide lahendamine.

6. klass

Õpitulemused

Õpilane:

1. märkab ja jätab suhtlemisel meelde kaaslaste seisukohti, eristab kohast ja kohatut käitumist/suhtlemist;
2. analüüsib ja hindab õpetaja suunamisel enda ja kaaslaste emotsionaalseid seisundeid ja käitumist (käitumise eesmärk, põhjus-tagajärg suhe);
3. kasutab tuttavates olukordades suhtlemissituatsioonist, -partnerist ja -eesmärgist lähtuvalt erinevaid väljendusviise;
4. mõistab vabandamist kui oma süüst/eksimusest arusaamist ja kahetsemist;
5. kirjeldab ja hindab plaanile toetudes oma huvisid ja toimetulekut koolis (õnnestumised, raskused jms);
6. teab inimese organismi üldist ülesehitust, tunneb joonisel inimfiguuris ära elutähtsaid organeid;
7. nimetab ebatervisliku toitumise võimalikke tagajärgi, oskab valida erinevate toitude hulgast tervisele kasulikke;
8. teab murdeeaga seotud muutusi inimese kehas ja käitumises, mõistab arengu individuaalsust;
9. kirjeldab uimastite mõju organismile ja käitumisele;
10. hoolitseb oma välimuse eest ja valib olukorrale vastavad rõivad;
11. koostab õpetaja juhendamisel kodu korrashoiuga seotud tegevuste plaani (tööde järjekord, vahendid, tööjaotus);
12. hangib õpetaja juhendamisel teavet kaaslastelt (küsimuste esitamine) ja erilligilistest tekstidest (internet, meedia, teatmeteosed, sõiduplaanid);
13. oskab kasutada kodukoha ühistranspordi sõiduplaane;

14. mõistab telefoni ja meedia (sh arvutimängud, sotsiaalmeedia, televisioon jmt) otstarbeka kasutamise vajalikkust ning teab võimalikke riske;
15. teab kodukeemia ja ravimite väärkasutuse tagajärgi ja selle ennetamise võimalusi;
16. kirjeldab peamisi tule- ja veeohutuse nõudeid ning käitumisstrateegiaid vastavate õnnetusjuhtumite korral.

Õppesisu:

Käitumise eesmärk, põhjus-tagajärg suhe. Suhtlemissituatsioonist, -partnerist ja -eesmärgist lähtuvalt erinevad väljendusviisid. Inimese organismi üldine ülesehitus. Tervislik toitumine. Murdeega seotud muutused inimese kehas ja käitumises. Uimastite mõju organismile ja käitumisele. Oma välimuse eest hoolitsemine ja olukorraga sobiv riietus. Oma ümbruse ja kodu korrashoidmine. Teabe hankimine eriliigilistest tekstidest (internet, meedia, teatmeteosed, sõiduplaanid). Telefoni ja meedia (sh arvutimängud, sotsiaalmeedia, televisioon jmt) otstarbekas kasutamine ja sellega kaasnevad riskid. Kodukeemia ja ravimite ohutu kasutamine. Peamise tule- ja veeohutuse nõuded ning käitumisreeglid õnnetusjuhtumite korral.

Praktilised tööd:

- õppekäigud;
- võrdlustabeli koostamine: kohane ja kohatu käitumine ja suhtlemine;
- tervisliku toitumise kava koostamine;
- situatsioonide analüüsid: emotsionaalsete seisundete ja käitumis analüüsimine (käitumise eesmärk, põhjus-tagajärg suhe);
- kodu korrashoiuga seotud tegevuste plaani koostamine.

7. klass

Õpitulemused

Õpilane:

1. selgitab ja kaitseb õpetaja suunamisel oma seisukohti, mõistab suhtluspartnerite seisukohtade võimalikku sarnasust/erinevust, oskab reageerida kohatule käitumisele;
2. teadvustab oma positiivseid ja negatiivseid iseloomujooni (3-4), oskab õpetaja suunamisel nimetada negatiivsete omaduste parandamise võimalusi;
3. kirjeldab ja hindab plaani abil oma ja kaaslaste emotsionaalseid seisundeid ning käitumist (motiivid, tingimused, tulemused; reageerimine (eba)õnnestumisele jms);

4. järgib viisakusreegleid, teeb kaaslastele ettepanekuid, vastab nii positiivsetele kui ka negatiivsetele ettepanekutele situatsioonile vastavaid moraalinorme ja käitumisreegleid arvestades;
5. väärtustab (lähi) suhetes sallivust, hoolivust, abistamist ja lugupidamist;
6. kirjeldab, kuidas hoolitseda oma tervise eest (toitumine, kehaline aktiivsus, puhkamine, tervist kahjustavate tegevuste vältimine, arstiabi);
7. oskab endale ja teistele ohtlikes situatsioonides ütelda "ei" ning vajaduse korral abi kutsuda; demonstreerib õpitu situatsioonis hädaabi numbrile helistades olulise teabe andmist;
8. mõistab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust;
9. teab, kust leida infot noorte nõustamisteenuste kohta;
10. koostab oma tegevuste kohta nädalaplaani (tegevuste ajaline järjekord, oma soovide ja võimalustega arvestamine);
11. hangib õpetaja juhendamisel teavet teistelt inimestelt ning erinevatest infoallikatest;
12. edastab kaaslastele teavet (abiks kavapunktid);
13. nimetab sidepidamise viise tänapäeval ja minevikus, kasutab otstarbekalt tänapäevaseid sideteenuseid (e-kirjavahetus, telefon, internet, sotsiaalmeedia);
14. oskab kirjutada e-kirja;
15. teadvustab internetisuhtluses valitsevaid ohte ning mõistab, millist informatsiooni enda ja teiste kohta on sobilik ja turvaline avaldada;
16. mõistab ja oskab kirjeldada töö tähtsust (tulemus, eesmärk, tingimused);
17. oskab nimetada oma pere olulisemaid sissetuleku- ja kuluallikaid;
18. teab jätmete individuaalseid ja ühiskondlikke käsitlemisvõimalusi ja -viise; oskab jätmeid sorteerida.

Õppesisu:

Oma seisukohtade väljendamine. Positiivsed ja negatiivsed iseloomujooned. Moraalinormid ja käitumisreeglid. Sallivus, hoolivus, abistamine ja lugupidamine (lähi)suhetes. Hoolitsemine oma tervise eest (toitumine, kehaline aktiivsus, puhkamine, tervist kahjustavate tegevuste vältimine, arstiabi). "Ei" ütlemine. Hädaabinumber ja selle kasutamine. Seksuaalsuse olemus ja seksuaalse arengu individuaalsus. Erinevad infoallikad vajaliku teabe saamiseks. Sidepidamise viise tänapäeval (e-kirjavahetus, telefon, internet, sotsiaalmeedia). Internetisuhtluses valitsevad ohud. Töö tähtsus ja seos sissetulekutega. Olulisemad kuluallikad perekonnas. Jätmete sorteerimine.

Praktilised tööd:

- õppekäigud;
- võrdlustabeli koostamine: negatiivsed ja positiivsed iseloomujooned;
- rollimäng: hädaabi numbrile helistades olulise teabe andmine;
- oma tegevuste kohta nädalplaani koostamine (tegevuste ajaline järjekord, oma soovide ja võimalustega arvestamine);
- situatsioonide analüüsid: emotsionaalsete seisundite ning käitumiste hindamine (motiivid, tingimused, tulemused; reageerimine (eba)õnnestumisele jms);
- info otsimine erinevatest infoallikatest tulenevalt eesmärgist;
- e-kirja koostamine.

8. klass

Õpitulemused

Õpilane:

1. arvestab ühistegevuses suhtluspartnerite erinevate (sh vastandlike) arvamustega;
2. annab hinnangu oma ja kaaslaste käitumisviiside kohasusele situatsioonis;
3. pakub õpituatsioonis olukordadele sobivaid lahendusi;
4. teab rühma mõju inimese käitumisele ja demonstreerib õpituatsiooni oskust keelduda tegevusest, mis kahjustab teda ennast ja teisi;
5. nimetab oma emotsioone ja teab erinevaid võimalusi emotsioonide reguleerimiseks;
6. kirjeldab peamisi tervist tugevdavaid ja toetavaid tegureid;
7. teab ja oskab igapäevaelus teha tervislikke valikuid seoses oma füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervisega;
8. teab tervisliku toitumise, kehalise aktiivsuse ja unerežiimi põhimõtteid ning mõistab nende rakendamise olulisust igapäevaelus;
9. kirjeldab oma tervislikku seisundit, oskab pöörduda abi saamiseks arsti poole (registreerimine vastuvõtule, kojukutse, hädaabi);
10. teab, mida tähendab ravikindlustus ning oskab nimetada tervishoiuteenuseid;
11. väärtustab lähisuhteid, oskab kontakti luua ning teab, kuidas suhteid hoida;
12. tunneb ära lähisuhtevägivalla;
13. teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid (sh rasedusest hoidumine) ja mõistab seksuaalelu alustamisega seotud vastutust;
14. eristab lubatud ja lubamatut seksuaalkäitumist;
15. teab ja leiab olulisi infoallikaid terviseteabe, nõustamis- ja kriisiabi võimaluste kohta kodukohas või selle lähiümbruses;

16. teab, millal ja kuidas pöörduda õiguskaitseorganite poole;
17. mõistab riskikäitumisega kaasnevat ohtusid liikluses, vees, toitumisel, nutivahendite kasutamisel, uimastite omamisel ja tarbimisel;
18. hoolitseb oma riiete eest ja valib olukorrale sobiva riietuse;
19. teab riiete hooldusmärkide tähendusi;
20. teab erinevaid panga- ja e-teenuseid ning vastavaid veebikeskkondi;
21. teadvustab oma võimete, teadmiste ja oskuste tugevaid ja nõrku külgi;
22. teab sobiva elukutse omandamise võimalusi.

Õppesisu:

Koostöö ühistegevuses. Rühma mõju inimese käitumisele. Emotsioonid ja erinevad võimalused emotsioonide reguleerimiseks. Peamised tervist tugevdavad ja toetavad tegurid. Tervisliku toitumise, kehalise aktiivsuse ja unerežiimi põhimõtted. Pöördumine vajadusel arsti poole. Ravikindlustus ja tervishoiuteenused. Suhete hoidmine. Lähisuhtevägivald. Turvalise seksuaalkäitumise põhimõtted. Olulised infoallikad tervise teabe, nõustamis- ja kriisiabi võimaluste kohta kodukohas või selle lähiümbruses. Riskikäitumisega kaasnevad ohud liikluses, vees, toitumisel, nutivahendite kasutamisel, uimastite omamisel ja tarbimisel. Oma riiete eest hoolitsemine ja olukorrale sobiva riietuse valimine. Panga- ja e-teenused. Erinevad elukutsed.

Praktilised tööd:

- õppekäigud;
- võrdlustabeli koostamine: enda võimete tugevad ja nõrgad küljed;
- rollimängud;
- situatsioonide analüüsid: erinevatele suhtlusolukordadele sobivate lahenduste pakkumine;
- info otsimine erinevatest infoallikatest tulenevalt eesmärgist.

9. klass

Õpitulemused

Õpilane:

1. valib suhtlemisviisi vastavalt olukorrale ja kasutab asiakohaseid suhtlemise osaoskusi (kuulab vestluspartnerit, esitab küsimusi, selgitab oma seisukohti, otsib lahendust erimeelsustele, tunnistab oma eksimusi);
2. hindab oma ja kaaslaste käitumise vastavust ühiskonnas kokkulepitud normidele ja reeglitele;

3. teab erinevaid peremudeleid ning kirjeldab pereliikmete rolli ja vastutust perekonnas;
4. teab kooselu reegleid ja norme toetavates inimsuhetes, väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet;
5. mõistab lapse saamisega seotud vastutust, kirjeldab lapse arengut ja vanemate rolli lapse kasvamisel;
6. teab peamisi pere ja laste elu reguleerivad seadusi ja sotsiaaltoetusi;
7. oskab planeerida raha teenimise ja kulutamise seotud tegevusi;
8. kirjeldab eluaseme omandamise, sisustamise ning hooldamisega seotud vajadusi, võimalusi, ohtusid ja kohustusi;
9. hindab nõustaja suunamisel oma võimeid, teadmisi, oskusi, jätkuõppe võimalusi ja tingimusi ning teeb enda jaoks sobiva karjäärivaliku;
10. teab oma peamisi sigusi ja kohustusi töötajana, nimetab info ja abi saamise võimalusi tööõigusega seotud küsimustes;
11. mõistab lepinguta töötamise ja ümbrikupalgaga seotud riske ja negatiivseid tagajärgi;
12. tunneb töö otsimisel ära inimkaubandusele viitavad märgid;
13. teab riigi toimimise üldisi põhimõtteid (tervishoiusüsteem, maksud jm);
14. oskab küsida teavet kaasinimestelt ja kasutada info leidmiseks erinevaid teabeallikaid.

Õppesisu:

Sobiva suhtlemisviisi valimine vastavalt olukorrale: vestluspartneri kuulamine, küsimuste esitamine, oma seisukohtade selgitamine, erimeelsustele lahenduste otsimine, oma eksimuste tunnistamine. Erinevad peremudelid ja pereliikmete roll ja vastutus. Kooselu reeglid. Lapse saamisega seotud vastutus. Raha teenimine, iseseisev raha kasutamine ja säästlik tarbimine. Eluaseme omandamise, sisustamise ning hooldamisega seotud vajadused, võimalused, ohud ja kohustused. Eri eluvaldkondadega seotud õigusaktid ja lepingud. Ameti valik ja edasiõppimisvõimalused. Töötaja õigused ja kohustused. Teabeallikad, nõustamis- ja kriisiabi võimalused. Elus vajamineva teabe ja abi otsimine, küsimine ja kasutamine.

AJALUGU

Õpitulemused II kooliastmes

6. klassi lõpetaja:

1. tunneb huvi oma pere, kodukoha ja kodumaa vastu;
2. mõistab ajatelje abil sündmuste ajalist järgnevust ja ajaloo jaotamist ajastuteks;
3. tajub eluolu ja esemelise keskkonna muutumist läbi aja;
4. teab, kuidas muutus inimeste eluolu muinasajal;

5. teab mõnd olulist ajaloolist isikut ja tema rolli ajaloos.

6. klass

Õpitulemused

Õpilane:

1. tunneb huvi oma perekonna ajaloo ja sellega seotud minevikusündmuste vastu;
2. teab, et kodukoht ja elutingimused on ajaloo käigus muutunud;
3. tajub mineviku ja oleviku seoseid;
4. mõistab ajalist järgnevust ajateljel, omab üldist ettekujutust kodukoha ajaloo perioodidest.

Õppesisu:

Ajaloo sündmused ja silmapaistvad isikud kodukohas. Elu linnas ja maal, rahu ja soja ajal, eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur ja traditsioonid, nende muutumine ajas. Inimese eluolu muinasajal. Olulisemad ajaloolised isikud ja nende roll ajaloos.

Praktilised tööd:

- ajajoone koostamine;
- õppekäigud (muuseumid, kodukoha mälestised);
- filmide vaatamine ning järgnevad arutelud.

7. klass

Õpitulemused

Õpilane:

1. selgitab õpitava ajalooperioodiga seostuvaid olulisemaid põhimõisteid;
2. nimetab tähtsamat muinasajast ja selle perioodidest (kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg), kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid;
3. teab vanaaja kultuure ja oskab nimetada ajastu olulisemaid saavutusi ja leiutisi;
4. kirjeldab kõige üldisemal kujul keskaja olemust;
5. teab keskaja Euroopa eluolu muutusi, avastusi ja leiutisi;
6. teab olulisemaid sündmusi, mis leidsid aset keskajal Eesti aladel.

Õppesisu:

Muinasajad: kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg. Muinasaja inimese eluviisid ja tegevusalad. Vanaaja kultuurid ning ajastu olulisemad saavutused ja leiutised. Keskaja olemus. Euroopa eluolu muutused, avastused ja leiutised keskajal. Keskaeg Eesti aladel. Õpitava ajalooperioodidega seostuvad olulisemad põhimõisted.

Praktilised tööd:

- ajajoone koostamine;
- õppekäigud (muuseumid, kodukoha mälestised);
- filmide vaatamine ning järgnevad arutelud.

8. klass

Õpitulemused

Õpilane:

1. selgitab üldisi fakte uusaja sündmustest ja inimeste eluolust Eestis kuni Esimese maailmasoja lõpuni;
2. nimetab Euroopa ja maailma uusaja tähtsamaid sündmusi, mis on mõjutanud Eesti ajalugu;
3. tunneb huvi Eesti mineviku vastu Euroopas;
4. teab, et Euroopas toimunud sündmused on oluliselt mõjutanud Eesti ajalugu;
5. kirjeldab, kuidas majanduslikud ja ühiskondlikud muutused on mõjutanud inimeste elukorraldust;
6. teab, et inimeste teadmised on kujunenud suhtlemises teiste rahvastega;
7. kõrvutab ajateljel mõningaid olulisi Eestis ja Euroopas toimunud sündmusi;
8. tunneb ajaperioodi iseloomulikke tunnuseid.

Õppesisu:

Uusaeg. Ajaperioodi olulisemad tunnused. Tähtsamad uusaja sündmused ja inimeste eluolu Eestis kuni Esimese maailmasõja lõpuni. Euroopa ja maailma uusaja tähtsamad sündmused, mis on mõjutanud Eesti ajalugu.

Praktilised tööd:

- ajatelje koostamine eestis ja Euroopas toimunud sündmustest;
- õppekäigud muuseumidesse ja ajaloolistesse paikadesse
- õppefilmide vaatamine ning järgnevad arutelud;
- ajalooallikate (piltide) analüüs.

9. klass

Õpitulemused

Õpilane:

1. selgitab üldisi fakte uusaja sündmustest ja inimeste eluolust Eestis Esimese maailmasõja lõpust tänapäevani;

2. tunneb huvi Eesti riigi mineviku vastu;
3. teab, et maailmas toimunud sündmused on otseselt või kaudselt mõjutanud nii Eestis kui ka mujal Euroopas toimunud sündmusi;
4. omab üldist ettekujutust Eesti ajaloost ja sellega seoses üldjoontes kogu maailma ajaloost;
5. mõistab, et eri ajastute kultuuri-, teaduse- ja tehnikasaavutused on olnud edasiviivaks jõuks riikide (ka Eesti) arengus;
6. teab, et poliitikal on suur roll maailma riikide omavahelistes suhetes;
7. kujutab ajateljele toetudes ette maailmas toimunud olulisemaid sündmusi;
8. teab Eesti Vabariigi valitsemiskorda ja seda, kuidas riik toimib;
9. väärtustab oma kodumaad ja selle kodanikuks olemist;
10. nimetab oma põhiõigusi ning kohustusi Eesti Vabariigi kodanikuna;
11. kirjeldab Eesti riigi valitsemiskorda;
12. väärtustab oma kodumaad ning Eesti Vabariigi kodanikuks olemist.

Õppesisu:

Tähtsamad uusaja sündmused ja inimeste eluolu Eestis Esimese maailmasõja lõpust tänapäevani. Oluliste isikute rolli Eesti, Euroopa ja maailma ajaloos. Euroopa ja maailma uusaja tähtsamad sündmused, mis on mõjutanud Eesti ajalugu. Kultuuri-, teaduse- ja tehnikasaavutused eri ajastutel. Poliitika roll maailma riikide omavahelistes suhetes. Eesti vabariigi valitsemiskord ja riigi toimimine. Põhiõigused ja kohustused Eesti Vabariigi kodanikuna.

Praktilised tööd:

- ajatelje koostamine;
- õppekäigud muuseumidesse ja ajaloolistesse paikadesse
- õppefilmide vaatamine ning järgnevad arutelud;
- allikate (piltide, fotode, tekstide) analüüs.